

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her:

<https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Max Kjær Hansen

Økonomen Ludvig Holberg

*Udgivet i samarbejde med
Holberg-Samfundet af 3. December 1922*

Borgens Forlag

MAX KJÆR HANSEN

Økonomen
Ludvig Holberg

*Udgivet i samarbejde med
Holberg-Samfundet af 3. December 1922*

BORGENS FORLAG
KØBENHAVN 1954

FORORD

Tohundredeaarsdagen for Ludvig Holbergs Død d. 28. Januar 1954 affødte naturligt en rig Litteratur, særlig i Tidsskrifter og Blade, til Minde om ham og hans Forfatterskab. Efter Sagens Natur var det i første Række Komedierne, dernæst hans øvrige Digtning og hans Essays, som påny blev Genstand for Omtale.

Bestyrelsen for Holbergsamfundet af 3. December 1922 har da med Glæde grebet Lejligheden til at medvirke ved Udgivelsen af dette lille Arbejde af Professor Max Kjær Hansen, der først er fremkommet som Foredrag ved Handelshøjskolens Mindefest for Ludvig Holberg paa Tohundredeaarsdagen, og som bringer noget nyt til den rige Litteratur om Ludvig Holberg. Vi ser ham her paa Økonomiens Omraade gøre det 18. Aarhundredes Ideer tilgængelige for sine Landsmænd og faar derved vor Viden om hans Indsats i det dansk-norske Aandsliv forøget paa et Felt, som ikke hidtil har været behandlet af Forskningen.

*Bestyrelsen for
Holbergsamfundet af 3. December 1922.*

INDHOLDSFORTEGNELSE

	side
I. Ludvig Holberg — Danmarks første økonom.	9
1. Hvem var grundlæggeren af den teoretiske økonomi i Danmark?	9
2. Udgangspunkterne for Holbergs teoretisk-økonomiske indsats	15
3. Holbergs økonomiske forfatterskab.....	18
4. Holbergs betydning som dansk økonom ..	24
II. Holbergs erhvervsøkonomiske dialoger	31
1. Aktuel økonomi og økonomisk polemik i det attende århundrede	31
2. Første Samtale imellem tvende Handelsmænd Lucius og Antonius	36
3. Anden Samtale imellem tvende Kiøbmænd, Sylvester og Montanus	48

I.

LUDVIG HOLBERG —

DANMARKS FØRSTE ØKONOM

1. Hvem var grundlæggeren af den teoretiske økonomi i Danmark?

Det er ofte fremhævet og alment kendt, at den teoretiske økonomiske uddannelse her i landet er af ny dato. Den statsvidenskabelige eksamen ved Københavns universitet blev først gennemført i 1848. I første omgang blev der endda ikke tale om nogen selvstændig eksamen, idet adgangen til den kun blev åbnet for dem, der i forvejen havde taget en anden universitetseksamen. Dette skyldtes, som det fremhævedes i kommissionsbetænkningen, en alvorlig frygt for, „at den ville blive en Bagdør for fornemme og uforfornemme Stympere til at liste sig ind i en højere Embeds-Karriere“. Ganske vist oprettedes Polyteknisk Lærestalt allerede i 1829, men selv om det oprindeligt havde været tanken, at den skulle blive en almen håndværkshøjskole også med interesse for håndværkets økonomiske vilkår, koncentreredes dens arbejde i udpræget grad om den tekniske forskning. Først i dette århundrede har den også beskæftiget sig med produktionens mere økonomiske problemer. Af Danmarks rene erhvervshøjskoler åbnedes Landbohøjskolen i 1858 og Handelshøjskolen først i 1917.

Den første økonomiske eksamen ved højere lærestalter er således kun godt 100 år gammel her i landet. Da akademisk

uddannelse og teoretisk forskning imidlertid altid har været intimt knyttet sammen, kan man udlede, at teoretiske økonomiske undersøgelser først har fået rimelige vækstbetingelser i Danmark gennem de sidste hundrede år. Deraf fremgår imidlertid ikke, at vor økonomiske litteratur kun stammer fra det nævnte for en videnskabs udvikling meget korte åremål. For det første skal det medgives, at også andre end professorer kan skabe og har skabt videnskab, og for det andet må man erindre, når der tales om professorernes litterære virksomhed, at den stærke fagspecialisering, vi nu rent videnskabeligt arbejder under, stammer fra en relativt moderne tid. For to hundrede år siden var professorerne i stor udstrækning polyhistorer og beskæftigede sig med de mest forskelligartede discipliner. Dette betyder, at vi også i Danmark har en økonomisk litteratur, der ikke er skrevet af folk, som vi i dag ville kalde fagøkonomer. Den går naturligvis længere tilbage i tiden end vore økonomiske eksaminer.

Selvom moderne danske økonomer naturligt nok har været så optaget af at følge med i og forstå noget af de stadig skiftende vilkår, som vor tids revolutionerende erhvervsmæssige udvikling har bragt med sig, at de i langt ringere omfang end andre videnskabsmænd har givet sig stunder til at fordybe sig i den historiske udvikling inden for deres fag, er der dog ved flere lejligheder gjort forsøg på blandt andet at fastslå, hvem det er naturligt at tillægge prædikatet: Den danske økonomis fader. Der skal straks gøres opmærksom på, at den pågældende hædersbetegnelse er blevet heftet på flere forskellige. Det er i de fleste tilfælde sket ligesom i forbigående af forskere, der har beskæftiget sig med specielle opgaver. En virkelig sammenhængende videnskabelig redegørelse for den teoretiske økonomis udvikling i Danmark foreligger nemlig ikke. De betydeligste bidrag, der findes, er *H. L. Bisgaards* doktorafhandling fra 1902, hvis titel er: „Den danske Nationaløkonomi i det 18.

Aarhundrede“, og den nyligt afdøde professor *Axel Nielsens* arbejde fra 1949: „Det statsvidenskabelige Studium i Danmark før 1848“. Også andre er i mindre afhandlinger og ved udsendelse af klassiske bøger strejft ind på en behandling og et forsøg på en vurdering af vore forgængere. Anledningerne har imidlertid, som allerede sagt, været specielle, og de navne, der er trukket i forgrunden, har ofte haft særlig betydning netop med henblik på de specielle emner. Det må derfor slås fast, at der ikke i den hidtidige litteratur har været enighed om, hvem der med rette må karakteriseres som Danmarks første økonom. Der findes heller ikke et tilstrækkelig alsidigt behandlet materiale, ud fra hvilket man objektivt tør fastslå, hvem der fortjener betegnelsen. Når vi vil tildele *Ludvig Holberg* prædikatet, må det forudskikkes, at vor dom i sagen må sidestilles med adskillige andres afvigende synspunkter. Vor vurdering hviler som de øvrige bedømmelser i stort omfang på et subjektivt skøn, da de kildestudier, vi har kunnet gøre, er spredte.

Før vi forsøger at trække nogle hovedlinier op for *Ludvig Holbergs* indsats i og betydning for den teoretiske økonomi i Danmark, skal vi kort nævne de udgangspunkter, man har for at fastslå, hvem der var den første danske økonom, og de vigtigste af de navne, der er bragt i forslag i denne forbindelse.

Tager vi vort udgangspunkt i et systematisk økonomisk forfatterskab, må man, så vidt vi kan se, drage *Arent Berntsen* frem. Han fødtes i Bergen 1610 og levede sit liv først i Halland og senere i København som en uhyre initiativrig og fremgangsrig erhvervsmand. I årene 1650—55 udsendte han sit store værk „Danmarks og Norges frugtbar Herlighed“, som vistnok er den første betydningsfulde skildring af de økonomiske vilkår i Danmark—Norge. Den kan karakteriseres som vor første erhvervsbeskrivelse og giver, selvom den er af rent deskriptiv karakter, et væld af oplysninger, der vidner om både økonomisk og statistisk forståelse.

Knytter man til den økonomiske skribentindsats også kravet om en akademisk virksomhed, vil der være anledning til at søge efter den første danske økonom blandt de folk, der virkede ved Det ridderlige akademi, som Chr. IV oprettede på Sorø kloster i 1623, og som i første omgang holdtes i gang i godt 40 år indtil 1665. Hensigten var at skabe en indenlandsk uddannelse først og fremmest for unge adelige, men også for enkelte fremragende borgerlige, der skulle gøres egnede til at tjene staten i verdslige embeder. En stærk tilskyndelse til akademiets oprettelse lå i den merkantilistiske teori om at bevare pengene (de ædle metaller) i landet. Man ville spare de da så moderne og benyttede studierejser til udlandet. På dette akademi doceredes også økonomi blandt andet af indkaldte udlændinge, men det har ikke været os muligt at knytte udøvelsen af denne undervisning til bestemte forfatterskaber, der gør det naturligt at trække særlige navne frem.

Efter Sorø-akademiets foreløbige lukning i 1665 oprettedes der i 1691 et tilsvarende ridderakademi i København. Det virkede dog kun indtil 1710, og de folk, der var knyttet til det, skønnes ikke at have spillet nogen betydende rolle.

Omtrent samtidig begyndte enkelte professorer ved Københavns universitet lejlighedsvis at beskæftige sig med økonomi ud fra andre forudsætninger end dem, man hidtil først og fremmest med *Aristoteles* som ophavsmand havde lagt til grund. *Ludvig Holberg* var den professor, som først og mest afgørende tog denne linje op og også førte den frem i et forfatterskab, som senere skal omtales nærmere.

Holberg var imidlertid ikke professor i økonomi. Det første økonomiske professorat her i landet blev oprettet 1762. Det blev besat med *Ole Stockfleth Pihl*. Han fik imidlertid ingen gage, da der ingen sådan var ledig. Til gengæld holdt han kun en tiltrædelsesforelæsning, men forelæste iøvrigt trods stærke ønsker fra studenternes side aldrig i de 30 år, han var

indehaver af professoratet, over økonomiske materier. Det vil derfor næppe af den grund være rimeligt at føre ham frem i spidsen blandt de første danske økonomer.

Professor Axel Nielsen fremhæver derimod *Christian Olufsen*, der vel er mest kendt som forfatter til komedien „Guldåsen“, som Danmarks første *nationaløkonom*. Det gøres, fordi det professorembede, han udnævntes til i 1815, fik navneforandring til statsøkonomi. Området havde tidligere været benævnt „Økonomi- og Cameralvidenskab“. Selv om Olufsen karakteriseres som „af Naturen begavet med de Talenter, som ere særdeles gunstige for videnskabelige og vanskelige Genstandes lyse Beskrivelse og Bedømmelse“ og var en virkelig betydningsfuld landbrugsøkonom, er det vist kun ud fra meget specielle forudsætninger, han kan komme på tale som grundlægger af den danske økonomi.

Der kan være mere grund til at fremdrage de to Sorø-professorer Sneedorff og Schytte, hvilket også undertiden er gjort. Forholdet er det, at det i 1665 nedlagte ridderakademi i Sorø påny oprettedes i 1747. Dette blev muligt ved hjælp af Holbergs donationer, og studieplanen tilrettelagdes direkte efter Holbergs direktiver. Den nye epoke i akademiets historie varede fra 1747 til 1793. I denne periode var der knyttet en professor *juris publici et politiciæ* til akademiet. Denne stilling beklædte *Jens Schelderup Sneedorff* fra 1751—61 og *Andreas Schytte* fra 1761—77. Begge disse deltog med stor iver i den da livlige økonomiske diskussion i landet og efterlod sig begge en både værdifuld og omfattende litterær produktion.

Denne Sorø-akademiets teoretisk-økonomiske blomstringstid havde iøvrigt både tidsmæssigt og sagligt nær tilknytning til det, man kan kalde gennembruddet inden for økonomisk forskning og litteratur i Danmark. Dette gennembrud fandt sted med „*Danmarks—Norges Oeconomiske Magazin*“ som centrum. Udgangspunktet var en opfordring fra Kong Frederik

d. V i 1755 til at udarbejde afhandlinger om aktuelle økonomiske problemer. De blev offentliggjort i det nævnte økonomiske magasin, som udkom i otte år fra 1757—64 med et bind om året. Ophavsmanden til den kongelige opfordring var *Erik Pontoppidan*, der ved siden af værket „Danske Atlas“ udgav rent økonomiske afhandlinger som „Oeconomiske Balance“ i 1759. Det var også ham, der samlede de indkomne arbejder og udsendte dem i *Oeconomisk Magazin*.

Resultatet var det helt utrolige, at medens økonomiske problemer tidligere kun meget spredt var blevet behandlet i Danmark, rykkede de pludselig ind i den litterære diskussions brændpunkt. Afhandlingerne var i lige grad imponerende i kraft af deres kvalitet og betydelige antal.

Så at sige fra det ene år til det andet blev der i Danmark gennemført teoretiske undersøgelser af en række af de spørgsmål, som var af betydning for landets erhvervsmæssige udvikling. Der dukkede en række forfattere op, der valgte sig økonomien som speciale, og de kom til at øve afgørende indflydelse på såvel den landbrugs- som handels- og industripolitik, der senere gennemførtes. Blandt disse var de to brødre, søofficeren *Friedrich* og præsten *O. D. Lütken*, der iøvrigt i deres økonomiske vurderinger var stærkt uenige. Nævnes bør også den allerede tidligere omtalte *Ole Stockfleth Pihl*, som fik det første rent økonomiske professorat ved Københavns universitet, *Peter Kofod Ancher*, *Gerhard Schöning*, *Schelde* og *Peter Münster*.

Der kan ikke være tvivl om, at årene efter 1755 har ansvaret for det helt afgørende gennembrud for den teoretiske økonomi i Danmark. Og gennembrudet fandt sted med en styrke og en pludselighed, som vist savner sidestykke i dansk videnskabs historie. Der kunne derfor synes god grund til at knytte prædikatet Danmarks første økonom til en mand fra denne periode. Det er da også gjort i flere tilfælde. Med størst ret mener vi,

man kunne fremhæve igangsætteren *Erik Pontoppidan* og præsten *O. D. Lütken*. Den sidste er, selv om han tidligere er blevet stærkt overset — ikke mindst i forhold til broderen *Friedrich Lütken* — vist nok ikke blot den betydeligste danske økonom i det 18. århundrede, men af en sådan originalitet og klarhed, at han kan nævnes jævnsides med kendte internationale økonomer fra denne tidsperiode.

Når vi alligevel mener, at gennembrudsmændene for den teoretiske økonomi i Danmark må vige pladsen som grundlæggere, skyldes det, at den pludselige blomstring, som de skabte, naturligvis ikke havde været mulig, uden at et grundigt forarbejde var blevet gjort. Og dette forarbejde udførtes i første række af een mand. Denne mand var banebryderen inden for så mange områder af dansk kultur *Ludvig Holberg*. Det er derfor, vi mener, at navnet Danmarks første økonom, ja måske endda grundlæggeren af den teoretiske økonomi i Danmark, med rette tilkommer ham.

2. Udgangspunkterne for Holbergs teoretisk-økonomiske indsats

Så kortfattet, som det desværre bliver nødvendigt i en kort afhandling, skal vi forsøge at ridse nogle hovedpunkter op til belysning af *økonomen Ludvig Holbergs* indsats og betydning. En grundlægger af en national videnskabsgren må naturligvis være både tids- og stedsbestemt. Holbergs virke på det teoretisk-økonomiske område vil derfor kun kunne forstås på baggrund af den indstilling og de meninger, der var rådende i Danmark og i Europa i begyndelsen af det 18. århundrede. Det var en brydningstid, i hvilken meget gammelt væltedes, og nye synspunkter kom til orde. Sådan var forholdene både med henblik

på videnskaben som helhed, og hvad specielt behandlingen af de økonomiske problemer angik.

Ser man på den virksomhed, som blev udført ved Københavns universitet, havde den som praktisk formål oprindelig udelukkende haft uddannelsen af præster. Ude i Europa, hvor forholdene havde været de samme, begyndte det imidlertid at gære, idet et nyt dannelsesideal blev opstillet. Man ønskede den tidligere rent teologiske universitetsuddannelse lagt om og Aristoteles' filosofi, der hidtil havde været hovedudgangspunktet, erstattet af nye fag som moderne historie, geografi, retsvidenskab og økonomi. Det var naturretslærernes synspunkter, der begyndte at trænge sig frem, og som blev grundlaget for den rationalisme, der blev sat i højsædet i oplysningstiden.

Kun 18 år gammel var Holberg i 1702 på sin første eetårige studierejse i Holland. Fra 1704 opholdt han sig 2½ år i England, væsentligst ved universitetet i Oxford. I de følgende år, navnlig mellem 1714 og 1716, var han på stadige rejser i Europa og besøgte blandt andet både Paris og Rom. På disse studierejser stiftede han indgående bekendtskab med de nye ideer om videnskabens mål og midler og blev senere deres betydningsfulde repræsentant i Danmark, hvor han fra 1717 til 1736 beklædte et professorembede ved Københavns universitet.

Det lykkedes ham da også, ikke mindst gennem sit eget personlige forfatterskab, i Danmark at skabe lydhørhed for de nye ideer, og han har hovedæren for den kurs, der inaugureredes ved universitetet i almindelighed og for en række nye fag i særdeleshed. Inden for flere af de sidste gjorde han selv pionerindsatsen. Det gjaldt især den moderne historie, som også omfattede statslære, samt geografi og økonomi.

Når økonomi i dette begrebs daværende ret brede betydning blev gjort til genstand for videnskabelig behandling, skyldtes det ved siden af den almindelige reaktion mod de stærkt teologiprægede universiteter den rolle, en forbedring af de øko-

nomiske forhold var kommet til at spille i de europæiske stater.

Man levede under de merkantilistiske ideer, som slog helt igennem i sidste halvdel af det 17. århundrede. Der gennemførtes endvidere en ny styreform. Enevælden indførtes overalt. Og samtidig med at adelsvælden knækkedes, marcherede det erhvervsdrivende borgerskab frem som en ny betydningsfuld faktor i samfundene. De mindre, løst sammenknyttede landsdele, der hidtil havde været ret selvstændige, samledes til større fasttømrede riger, som førte en centraliseret erhvervs politik. Alt dette måtte medføre, at der opstod en række problemer både med henblik på staternes økonomiske politik og angående den mest rentable drift af handelsvirksomheder, manufakturer og landbrug.

Medens merkantilismen som hovedidé havde samfundsøkonomisk sigte, hvilket vil sige, at den efter vor tids terminologi arbejdede med makroøkonomiske problemer, opstod i tilknytning til den også den første driftøkonomiske retning. Den repræsenteredes af de såkaldte *kameralister*, der ud fra mikroøkonomiske synspunkter gjorde fyrsternes finansvæsen og den derunder hørende drift af erhvervsvirksomheder som bjergværker, fabrikker og landejendomme til genstand for videnskabelige undersøgelser.

Det drejede sig i denne forbindelse om at fastlægge, hvorledes de offentlige indtægter kunne forvaltes, og hvorledes erhvervsvirksomhed kunne drives på mest hensigtsmæssig og rentabel måde. Det var iøvrigt til fremme af kameralvidenskab, de første rene økonomiske professorater blev oprettet. Det skete i Preussen i 1727. Allerede i begyndelsen af 1750'erne blev spørgsmålet aktuelt i Danmark, og som tidligere omtalt fulgte vi hurtigt med på dette område, nemlig i 1762.

Det var under disse vilkår ude i Europa, at Holberg udførte sin gerning i Danmark. Og det bevirkede, at indførelsen og udbygningen af en økonomisk kameralistisk præget videnskab

her i landet blev et hovedpunkt i det videnskabelige reformarbejde, han gik ind for og gennemførte. I forskellige forbindelser har visse forskere været inde på at betragte Holberg som repræsentant for forløberne for visse af de vesteuropæiske frihedsideer. Det er således blevet hævdet, at han gav udtryk for *Lockes* og *Montesquieus* synspunkter. Så vidt vi kan se, gælder dette i alle tilfælde ikke de økonomiske teorier, som kan føres tilbage til disse forfattere. Holbergs økonomiske syn synes at have været fast forankret i enevældens og merkantilismens hovedideer med de variationer og reformønsker, som oplysningsfilosofien, derunder først og fremmest naturretslærerne, gjorde aktuelle.

3. Holbergs økonomiske forfatterskab

Før der forsøges en vurdering af Holbergs indsats under de lige skildrede forhold, skal hovedlinierne i hans økonomiske forfatterskab rides op. Her melder der sig ganske vist en række intrikate afgrænsningsproblemer. For det første var fagafgrænsningen, navnlig for et helt nyt fag som økonomi, langt fra skarp og klar. Historiske, geografiske og økonomiske spørgsmål behandles derfor ofte af Holberg side om side i de samme bøger. For det andet kom han ind på økonomiske problemer i overordentlig mange værker, der ikke på nogen måde falder ind under begrebet økonomisk faglitteratur. Dette gælder i høj grad både „Peder Paars“ og „Niels Klim“, men også adskillige af komedierne. I denne forbindelse er det naturligt at minde om *Harald Nielsens* betydningsfulde bog fra 1923 „Holberg i Nutidsbelysning“. Det er et arbejde, som efter vor mening hidtil ikke er blevet vurderet efter fortjeneste. Med udgangspunkt i „Jeppe på Bjerget“ placerer Harald Nielsen ud fra sociale forudsætninger Holbergs skønlitterære forfatterskab

som udtryk for en bestemt formuleret stats- og samfundsoptatelse. Det er derfor værd at holde sig for øje, at selvom Holbergs teoretisk-økonomiske synspunkter er blevet ret oversete af økonomer, er de fra litterær-kritisk side allerede slået fast som selve fundamentet for hans almindelige dramatiske forfatterskab. — Hvad der har gyldighed for komedierne, er endnu mere iøjnespringende for essaysamlingerne fra hans senere år: „Moralske Tanker“ (1744) og de godt 500 „Epistler“, som blev offentliggjort mellem 1748 og 1754.

Det vil være en stor og betydningsfuld opgave at finkæmme hele Holbergs litterære produktion for at indfange alle hans økonomiske synspunkter og ræsonnementer og søge dem samlet og sammenholdt. Denne vigtige opgave venter endnu på sin løsning. Vi har ikke på nogen måde vovet at tage den op, hvorfor vor omtale af Holbergs økonomiske forfatterskab bliver fragmentarisk og kun holder sig til de mest udprægede teoretisk-økonomiske arbejder, han har udført. Fordelen er til gengæld den, at det ville være meget vanskeligt nogenlunde kortfattet at behandle hele det næsten uoverskuelige stof, som ville foreligge, hvis alt skulle med.

Efter vort skøn må følgende arbejder drages frem som de væsentligste, når det drejer sig om at få et indtryk af Holberg som teoretisk-økonomisk forfatter:

„Introduction til de evropæiske Rigers Historie“	(1711),
„Anhang til den historiske Introduction“	(1713),
„Introduction til Naturens og Folkerettens Kundskab“	(1715),
„Samling af adskillige nye Samtaler paa denne og hin Side Elven“	(1728),
„Danmarks og Norges Beskrivelse“	(1729),
(ny udgave under titlen „Danmark—Norges	

Geistlige og Verdslige Stat“)	(1749),
„Prioriteringsforholdene i København efter Branden“	(1730),
„Moralske Tanker“	(1744),
„Om den nu regierende Kvægsyge med nogle oeconomiske Anmerkninger“	(1748).

Ser man på selve tidsfølgen i de nævnte økonomiske arbejder, springer det i øjnene, at de tre først udsendte skyldes den ganske unge Holberg. Det drejede sig endda om de første arbejder, han i det hele taget offentliggjorde. Det viser, at den mangesidede Ludvig Holberg i virkeligheden startede hele sin betydningsfulde virksomhed her i landet som økonom. Det var da også de nævnte tre første bøger, som skaffede ham professoratet i 1717. Derefter fulgte den kendte tiårige lakune i hans videnskabelige forfatterskab, da han koncentrerede sig om at skrive de strålende komedier. I slutningen af 1720'erne vendte Holberg imidlertid tilbage til sit udgangspunkt og helligede derefter videnskaben de sidste 25 år af sit liv.

Han begyndte, hvor han havde sluppet, nemlig med nogle økonomiske arbejder, hvorefter han i 1730'erne i væsentlig grad var optaget af at reformere den danske historieskrivning. Fra disse år stammer de betydeligste af hans historiske værker. I sine sidste år virkede han hovedsagelig som essayist, idet han i kortere afhandlinger tog stilling til en lang række af tidens brændende spørgsmål, derunder i høj grad også økonomiske. Vi har da også blandt hans økonomiske arbejder medtaget „Moralske Tanker“ fra 1744, selv om bogen også indeholder almene filosofiske og moralske betragtninger. Det skal indrømmes, at man med næsten lige så god ret kunne have fremdraget de fem bind epistler.

Opgaven her er ikke en detaljeret gennemgang af de enkelte nævnte økonomiske publikationer. Vi må indskrænke os

til en meget summarisk omtale af dem. Hvad de tre førstnævnte angår, kan de ikke i egentlig forstand karakteriseres som selvstændige arbejder. De bygger på udenlandske forbilleder, først og fremmest på tyskeren *Samuel Pufendorf*, der både var en betydelig økonom og ophavsmand til teorierne, som samles under navnet *naturretten*. Han blev iøvrigt en tid indkaldt til Sverige og var fra 1670 til 1677 professor ved universitetet i Lund. Af Holbergs „*Introduction til Naturens og Folkerettens Kundskab*“ fra 1715, der bygger på Pufendorfs arbejde fra 1672, skal afsnit 14, som hedder „*Om værdi*“, dog omtales nærmere.

Heri fremsættes den værdilære, der lige siden har været udgangspunktet for alle økonomiske studier i Danmark. Vi arbejder stadig med de samme begreber, og denne værdilære var også internationalt helt afgørende lige indtil *Jevons* og *Walras* i slutningen af det 19. århundrede og den østrigske skole med *Menger* og *Böhm-Bawerk*, her i landet repræsenteret af *L. V. Birck*, indførte nye og befrugtende synspunkter i værditeorien.

Det skal understreges, at Holberg er den eneste danske økonom, der før dette århundrede har knyttet sit navn til den grundlæggende analyse af begrebet værdi, og at de resultater, han fremhævede, stadig står ved magt. Han skelnede mellem realværdi og pengeværdi, mellem brugsværdi og bytteværdi, mellem frie og økonomiske goder og fastslog en række forhold som varernes sjældenhed og menneskenes forfængelighed, der kan sætte visse tings værdi i vejret.

Synspunkterne bygger på samfundsforhold, hvor sælgere og købere står frit over for hverandre. Holberg siger, at de, som lever i den naturlige frihed, kan sætte prisen på deres varer, eftersom forholdene alene dikterer det, men tilføjer med et suk, at de „som leve under Regieringer“ må finde sig i øvrighedens indgreb i værdifastsættelsen. Det er synspunkter, som danske erhvervsfolk af 1954 sikkert vil nikke genkendende til.

I forbindelse med værditeoriene kommer Holberg også ind på varernes anskaffelsesomkostninger, hvorfra man kan forlænge linjen frem til produktionsomkostningernes betydning. Den indflydelse, som udbud og efterspørgsel og kontant betaling eller kredit og pengenes værdi øver på prisdannelsen, føres også frem. Hvad specielt møntværdien — det vi i dag med et lidt bredere udtryk kalder deflation og inflation — angår, skrev Holberg i 1715: „Her må Øvrigheden tage udi Agt, de sætte ikke for høy Priis på Mynt, iligemaade at den bestaar af oprigtig Materie; thi ellers kunde Handelen til intet giöres med Fremmede.“ Der kan stadig være anledning til at holde de siddende regeringer disse ord for øje.

I den første periode 1711—15 fører Holberg de dengang nye og aktuelle økonomiske tanker ind på det danske forum. I perioden fra 1728 har Holberg opnået selvstændighed i sine økonomiske betragtninger. Ser man på de mindre arbejder i slutningen af 1720'erne, er de værdifulde indlæg til forståelse og vurdering af de aktuelle erhvervsmæssige forhold. I dialogerne fra 1728 lader Holberg to handelsmænd diskutere det betimelige i at genoprette Det ostindiske Kompagni og to købmænd veksle ord om det monopol, der blev givet staden København på indførelse af de fire species: Vin, brændevin, salt og tobak. Selv om Holberg afgjort tager standpunkt i begge spørgsmål, bliver dialogerne en form for økonomisk udredning og vejledning, som ligger højt, og som man kunne ønske blev anvendt i vore dages erhvervsmæssige diskussioner. Teknikken, nemlig dialogformen, er den samme, som *Platon* anvendte i flere af sine skrifter. Det drejer sig altså ikke om dramatik i egentlig forstand, sådan som i komedierne, men om at belyse problemerne ved at lade mulige synspunkter fremføre fra to modsatte sider.

Den store brand i København i 1728 og den derefter nødvendige genopbygning gav Holberg anledning til indgående

at undersøge og fremsætte forslag om prioriteringen af københavnske ejendomme. Selve afhandlingen, som kongen vurderede højt, ligesom regeringen arbejdede videre med dens forslag, er desværre gået tabt. Vi kender kun visse hovedpunkter i den fra Holbergs omtale i sin levnedsbog og samtidige vurderinger fra forskellig side.

„Om Danmarks og Norges Beskrivelse“ eller „Danmark—Norges Geistlige og verdslige Stat“, som den ofte kaldes i overensstemmelse med den anden udgaves titel, er en beskrivelse og vurdering af de to landes institutioner. Det er en slags „indre historie“, der forsøger via samfundsorganernes opbygning at give en forklaring på, hvorfor udviklingen har været den, der konstateres i den egentlige historie. Der er med henblik på det sidste økonomiske arbejde, nemlig „Om den nu regierende Kvægsyge med nogle oeconomicke Anmerkninger“ fra 1748 kun at bemærke, at den da aldrende Holberg ud fra sine praktiske erfaringer som godsejer går ind i diskussionen om et aktuelt foreliggende problem inden for sit yndlingsemne, nemlig landbrugets vilkår i Danmark.

Ser man på Holbergs rent økonomiske produktion både i forhold til andre økonomiske forfatterskaber og til hans egen samlede litterære virksomhed, må det indrømmes, at den kvantitativt er beskednen. Det vil også springe i øjnene, at der ikke fra Holbergs hånd foreligger noget arbejde, der kan kaldes et økonomisk systemværk. Det kan imidlertid nævnes, at han på dette punkt synes at have dannet skole. Meget få danske økonomer frem i tiden har samlet sig om at skrive systemværker. De betydeligste danske bidrag til den økonomiske litteratur har praktisk talt alle drejet sig om specialemner og er ofte givet i mindre afhandlinger på samme måde, som vi finder det hos Holberg.

4. Holbergs betydning som dansk økonom

Når man vil søge at samle sig et indtryk af Holbergs betydning som dansk økonom, er det naturligt at tage sit udgangspunkt i det allerede fremhævede forhold, at han var pioneren i arbejdet på at gøre økonomien til et videnskabeligt fagområde i Danmark, og at det store gennembrud for teoretisk dansk økonomi efter 1755 kun blev muligt som følge af Holbergs indsats.

Vil man gå dybere i sagen, må denne indsats imidlertid undersøges nærmere. Det er for det første hævet over enhver tvivl, at Holberg, hvad de økonomiske teorier og deres placering i Danmark angår, var *den store formidler*. Han var imidlertid mere. For vel levede Europa omkring skiftet til det 18. århundrede under merkantilismen og bekendte sig til de merkantilistiske ideer. Men der gjorde sig meget stærke nuancer gældende. Og det var i udpræget grad de af naturretslærerne prægede og af kameralistiske synspunkter påvirkede *liberale* merkantilistiske ideer, som Holberg bragte til Danmark og gjorde til grundlag for de senere såvel nationaløkonomiske som driftsøkonomiske udredninger.

Afviselserne fra den oprindelige merkantilisme havde i første række relation til nogen vaklen i troen på gyldigheden såvel af hovedmaximen om de ædle metaller's eneafgørende indflydelse på et lands velstand som på et gennemført hårdhændet tvangssystem's berettigelse. Teorierne om luksusforbruget og værdien af den størst mulige befolkning blev der også pillet ved. Disse da moderne nye synspunkter inkorporerede Holberg i de teorier, der blev lagt til grund for de økonomiske undersøgelser i Danmark.

Det var måske endnu væsentligere, at Holberg ikke blot tilhørte den internationale skole, som en tysker har kaldt halvmerkantilisterne, men at han føjede personlige træk ind i teo-

rierne, sådan at de på visse punkter fik en speciel udformning i Danmark. I denne forbindelse skal to afgørende forhold omtales. Det første har relation til vurderingen af *agerbruget*. Medens merkantilismen internationalt altid lagde stor vægt på erhvervenes udvikling og overalt skød håndværk og industri i forgrunden, samtidig med at landbruget betragtedes som mindre væsentligt, indtog Holberg en særstilling ved at placere agerbruget på første plads. I epistel 49 skriver han således: „Om alt Seylads, om Handel på fremmede Steder ophørede, om Guld og Sølv-Miner bleve udtømmede, om adskillige Konster komme af Brug, tabtes intet virkeligt derved: Tvertimod det var Tegn til, at Mennesket tog af i Forfængelighed: Thi disse sidste ere kun som en Vernis, der pryder, da Agerdyrkning føder og opretholder det Menneskelige Kiön.“ I den rangforordning, han går ind for i „Niels Klim“, er følgen denne: 1) bønder, 2) fabrikanter, 3) købmænd, 4) håndværksmænd, 5) filosoffer, 6) kunstnere, 7) hofbetjente for at nævne de første. Samme rangfølge fremgår af den 69'ende af hans „Moralske Fabler“, hvori dyrene deles i fem klasser. I den sidste kommer adelen, der repræsenteres af løver og tigre og andre rovdyr. De sættes iøvrigt i klasse med mus, rotter, skruptudser og væggetøj.

Mange steder i sine økonomiske skrifter beskæftiger Holberg sig med agerbrugets vilkår og ivrer for dets udvikling og betydning. Han går endda så langt, at han i „Moralske Tanker“ skriver: „Hvis Agerdyrknings Kundskab blev til et akademisk Studium, vilde i mine Tanker de 9 Musæ ingen Fortrydelse bære herover.“

Det andet felt, på hvilket Holberg indarbejdede udpræget personlige og selvstændige synspunkter i det system, han lagde til grund for den teoretiske økonomis udbygning i Danmark, var *den sociale opfattelse*. Selvom han ikke var en tilhænger af politisk frihed, hævdede han *den sociale lighed* som et

grundprincip i sine samfundsmæssige ideer. Såvel dette synspunkt som tesen om landbrugets afgørende betydning for et samfund overleverede han til sine efterfølgere. De blev taget op og videreført på en sådan måde, at man med styrke kan hævde, de har været hovedpunkterne i danske økonomers principielle indstilling indtil denne dag. Disse to problemer var først kardinalpunkter i den teoretiske diskussion, der førtes i Danmark i slutningen af det 18. århundrede, og derfra blev de flyttet over i den praktiske politik, således at de har været hovedemnerne for de gennem de sidste to hundrede år gennemførte reformer her i landet. Vi vil gå ind for, at den kendsgerning, at Danmark har gjort en førende indsats i Europa på to områder, nemlig landbrugets udvikling og gennemførelsen af social lighed og social forbedring af de økonomisk dårligst stillede kår, kan føres tilbage til den placering, Holberg gav de to spørgsmål, da han skabte interesse for og startede de teoretisk-økonomiske undersøgelser i Danmark.

Ser man på økonomen Holbergs samfunds- og erhvervsøkonomiske indflydelse på kortere sigt, var den ikke mindre betydningsfuld. Såvel gennemførelsen af landboreformerne i 1780'erne som af toldrullen af 1. februar 1797, der er kendt både som banebrydende for den erhvervmæssige udvikling i Danmark og som pionerindsatser i den internationale politik, hviler på en praktisk gennemførelse af de økonomiske synspunkter, Holberg førte frem. Dette har for landboreformernes vedkommende gyldighed både med henblik på de principielle og de sociale synspunkter. Hvad den berømte toldrulle af 1797 angår, så byggede den ikke som ofte fejlagtigt anført på frihandelsideerne, men var netop udtryk for den liberale halvmerkantilisme, som Holberg repræsenterede, og ud fra hvilken de teoretisk-økonomiske gennembrudsmænd efter 1755 argumenterede. De bekæmpede på det af Holberg skabte grundlag højmerkantilismen og dens vildskud. Det var dem, der var de

åndelige fædre til såvel landboreformerne som toldrullen, gennem hvilke foranstaltninger Holbergs økonomiske teorier og idealer blev gjort til praktisk politik i Danmark.

For os står det sådan, at det er blevet få økonomer beskåret at øve en tilsvarende indflydelse såvel på den nærmeste efter-tids teoretiske synsvinkler som på den økonomiske politik i landet som den, Ludvig Holberg har haft. Der er derfor god grund til at fremdrage denne — hidtil altfor oversete — side af vor store Holbergs epokeskabende indsats.

Samtidig med, at dette understreges, forekommer det naturligt at fremdrage en speciel side af hans betydning som erhvervsøkonom. Holberg var den mand, som skabte såvel det materielle som det undervisningsmæssige grundlag for *Danmarks første virkelige erhvervshøjskole*. Vel forsøgte driften af et ridderakademi i Sorø allerede som tidligere nævnt i årene fra 1643 til 1665, og der doceredes da også nogen økonomi. Men det drejede sig i første række om en uddannelse, der lagde vægt på at dyrke de almindelige dannelsesideal, som hørte det 17. århundrede til. Ved genoprettelsen af akademiet i 1747 var opgaven derimod klart den at skabe en modpol til det teologiprægede universitet og placere de moderne økonomiske problemer centralt i en friere læreanstalts læseplan.

Genoprettelsen af dette akademi var helt og fuldt Holbergs værk. For det første skabte han det finansielle grundlag ved i flere omgange at skænke og testamentere hele sin store formue til akademiet. Her synes vi, man skylder Holbergs minde at redressere en populær mytedannelse, der stadig føres frem i avisartikler. Den går ud på, at Holberg samlede sig sin meget betydelige formue ved en sparsommelighed, der gik over i gnieragtighed, og en vindskibelighed, der var forbundet med smålig økonomisk pågænhed. Efter hvad vi har kunnet finde, er dette ikke rigtigt. Vel var Holberg en sparsommelig mand. Men det var ikke ad de nævnte veje, han blev rig. Hans rigdom blev

som praktisk talt alle virkelig betydelige formuer skabt i kraft af økonomisk forudseenhed og erhvervsmæssigt initiativ. Den skyldtes først mindre investeringer i københavnske ejendomme efter branden i 1728, da sådanne investeringer var en god pengeanbringelse. Da denne konjunktur løb til ende, anbragte han sine store fortjenester i landejendomme, hvilket på det daværende tidspunkt var særdeles gunstigt. De betydelige midler, der kom til at bære den nye erhvervsprægede højskole i Sorø, var således ikke spinket sammen, men tjent gennem økonomisk klarsyn og fremsyn.

Som allerede nævnt var det også Holberg selv, der øvede hovedindflydelsen på den nye læreanstalts organisation og læseplan. Det var ham, der prægede den nye fundats af 1747, ifølge hvilken der foreløbig skulle virke fem professorer ved akademiet, deraf en professor juris publici et politicae med hovedvægten lagt på det sidste.

Om formålet med akademiet hedder det: „Ungdommen skal ved dette Vort Ridderlige Academie undervises udi den Christelige Lærdoms Hoved-Puncter, og i alle de Videnskaber som henhøre til Civile og Politiske Bestillinger, samt i alle de Øvelser, som ere Adelsmænd fornødne og anstændige.“ Efter en opremsning af visse fag fortsættes der: „Til alt dette føyes den fornødne Undervisning i Oeconomie-, Commerce- og Cammeral-Videnskaber, og maa derhen sees, at de Studerende faaer nogen Kundskab om Metaller, Mineralier og Mynt-Væsenet etc. samt det til Commerciens brugelige Italienske Bogholderi.“

Af læseplanerne citerer vi desuden med henblik på den praktiske erhvervsøkonomiske træning, som Holberg her for første gang fik indlagt i en akademisk uddannelse i Danmark: „Paa det at Academisterne kand have nogen Øvelse i Oeconomie-, Commerce- og Cammeral-Videnskaber, kunde dem gives leylighed at faae Kundskab om Amtets og Godsets Administration, da de Breve, som komme fra Vore Collegier og hvis

Indhold maa være dem bekiendt, dem til den Ende kunde foreviises, og deraf gives Underretning om alt det, som til samme Sag henhører, hvorledes Efterretninger søges, når noget skal oplyses og forklares, Rationes Dubitandi og Decidendi udfindes og fremsættes, Erklæringer gives, Relationer indrettes og Forestillinger forfattes. Hvorledes Ordres og Foranstaltninger i Amtets og Byens Sager udstædes, Vore Skatter beregnes og indkræves, Byens Skatter lignes, Skifter forvaltes, publique Midler administreres; og endelig i Henseende til Land-Væsenet, hvori et Jorde-Godsdes Velstand, Proprietairers adskillige Maximer og Bondens Oeconomie bestaaer, samt hvorledes Jorde-Bogs Regnskaber bør være forfattet, blive revideret og decideret, hvilket alt er sådanne Poster, som de til deels behøver at lære i større og mindre Grad, efter den Befordring, som de vil søge i Vor Tieneste, og som de til deels for sig selv ikke kand undvære, for at kunde see vel til for de Midler og Ejendomme, som dem med Tiden kand tilfalde.“

Vi vil lade indtrykket af Ludvig Holberg som grundlæggeren af den første selvstændige akademiske erhvervsuddannelse i Danmark danne afslutningen på dette forsøg på en kort karakteristik og vurdering af igangsætteren af den økonomiske videnskab her i landet. Det almene billede af den fremragende økonom og samfundsvidenskabsmand skal kun afrundes med de ord, han under enevælden foreholdt kongerne som den afgørende rettesnor for statsmagtens gennemførelse: *Salus populi suprema lex esto* — Folkets velfærd skal være den øverste lov.

II.

HOLBERGS ERHVERVSØKONOMISKE DIALOGER

1. Aktuel økonomi og økonomisk polemik i det attende århundrede

I forbindelse med et forsøg på at beskrive og vurdere Ludvig Holbergs indsats som teoretisk dansk økonom forekommer det rimeligt at genoptrykke noget fra hans økonomiske forfatterskab. Dette synes så meget mere naturligt, da Holbergs produktion inden for det pågældende område praktisk talt har været glemt, og da så at sige ingen af hans udpræget økonomiske skrifter, når bortses fra den store monumentaludgave fra årene 1913—1942, har været genoptrykt i de sidste hundrede år.

Med henblik på udvælgelsen af et både sagligt og kvantitativt passende eksempel, kan man anlægge forskellige synspunkter. Der kunne være grund til at genoptrykke værdilæren fra „Introduktion til Naturens og Folkerettens Kundskab“ fra 1715, da denne indeholder de mest centrale teoretisk-økonomiske synspunkter, som Holberg har fremført, og som stadig indgår i vor erkendelse på dette område. Det er imidlertid sådan, at den nævnte værdilære kun vil have interesse for fagøkonomer. Dertil kommer yderligere, at de fremførte synspunkter, selv om de er offentliggjort under Holbergs navn, og han har bragt dem til Danmark samt gjort dem til basis for de senere teoretisk-økonomiske undersøgelser her i landet, ikke

kan karakteriseres som originale. De bygger i udpræget grad på den tidligere omtalte tyske naturretslærer *Pufendorf*, hvilket iøvrigt bragte Holberg ud i en meget hårdhændet polemik med den senere professor *Andreas Hojer*, der gjorde opmærksom på Holbergs afhængighed af Pufendorf og mente, at Holberg i sin bog selv burde have erkendt denne afhængighed i højere grad, end tilfældet havde været.

Vi har af de nævnte grunde ladet værdilæren ligge og set os om efter økonomiske betragtninger, der både var 100 pct. selvstændige og samtidig måtte kunne påregne en større offentlig interesse end rent teoretisk fagstof. I denne forbindelse synes det nærliggende at standse ved essayerne og bringe et udvalgt antal afsnit fra „Epistlerne“ og „Moralske Tanker“. Imod dette taler, at de pågældende samlinger — navnlig epistlerne — stadig har været optrykt og i deres helhed ikke kan karakteriseres som udpræget økonomi. Vi har derfor valgt at bringe de to dialoger fra 1728, der nærmest modsvarer den kronikvirk-somhed, økonomer i dag udfolder i dagbladene for at give deres bidrag til den almene forståelse af aktuelle økonomiske problemer. Det gør ikke forholdet mindre interessant, at dialogerne behandler to erhvervsøkonomiske foranstaltninger, der på det pågældende tidspunkt indeholdt meget sprængstof og i høj grad skilte vandene inden for det næringsdrivende borgerskab. De to problemer, som Holberg satte under debat, gjaldt genoprettelsen af det hensygnende, men tidligere gloriøse ostindiske kompagni og det monopol, der blev givet København på indførelsen af de fire varer vin, brændevin, salt og tobak, og som navnlig havde sat ondt blod hos provinsbyernes købmænd.

Man vil bemærke, at Holberg falder for den fristelse, som også i dag lurer på aktuelt skrivende økonomer, nemlig ikke at nøjes med en ren økonomisk analyse, men lader denne ledsage af en politisk farvet pegepind. Holberg engagerer sig

stærkt i diskussionen og går påfaldende hårdt ind for de pågældende foranstaltninger. Da diskussionerne i dialogerne er ført til ende, har det ene standpunkt sejret helt og aldeles. Der bliver absolut intet tilbage at læne hovedet til for anderledes tænkende. Men netop dette karakteriserer den aktivitet og subjektive stillingtagen, der er naturlig for en pioner, og som på godt og ondt prægede Holberg som økonom.

Netop fordi dialogerne er indlæg i den aktuelle erhvervs-mæssige diskussion og, om man vil, i høj grad indeholder økonomisk polemik, forekommer det os, at de har bevaret en friskhed, der selv i dag vil gøre dem til interessant læsestof for en bredere offentlighed. Ikke mindst fordi de økonomiske problemer i vore dage er blevet centralt politisk stof, synes det morsomt at genopfriske, hvordan den teoretiske økonom Ludvig Holberg blandede sig i den løbende erhvervsdiskussion i 1720'erne.

Den første dialog udspiller sig mellem „tvende Handels-Mænd“ om genoprettelsen af Det ostindiske Handelskompagni og den anden mellem „tvende Kiøbmænd“ om det københavnske monopol for de fire species. De blev begge af Holberg oprindeligt skrevet på latin, på hvilket sprog den første da også udsendtes i Køln i 1728. Samme år udsendtes de begge på dansk — også i Køln. Det ejendommelige er, at der både på titelbladet til den ene på latin og til dem begge på dansk loves seks samtaler. Titlen på den danske udgave lyder: „Samling Af adskillige Nye Samtaler Holdne For Tidsfordriv i disse Dage paa denne og hin Side af Elven. Første Samling indeholder Sex Samtaler, Oversat paa Dansk efter det Latinske Exemplar.“

Man vil bemærke en morsom skrivemåde, idet der står *Elven* i stedet for *Elben*. Endnu mere påfaldende virker det dog, at det på titelbladet, der i faksimile er gengivet på side 35, klart og tydeligt angives, at denne første samling dialoger bringer seks samtaler til trods for, at den vitterligt kun indeholdt to.

Det synes på det daværende tidspunkt at have været Holbergs hensigt at fortsætte den specielle økonomiske skribentvirksomhed, han indledede med de to dialoger. Desværre kom hverken de lovede, men åbenbart ikke fuldførte fire, ligeså lidt som Holberg udsendte nye samlinger, hvilket udtrykket „Første Samling“ også havde stillet i udsigt. Det er beklageligt, fordi det drejer sig om en særpræget og inden for dansk økonomi iøvrigt ubenyttet fremstillingsform.

Medens den første samtale oprindelig udsendtes på latin og kun i første oplag på dansk, oplevede den anden samtale i 1729 en udvidet anden udgave på dansk. Begge samtaler udsendtes også i Køln på tysk. Efter Holbergs død har dialogerne kun været meget sparsomt genoptrykt. Det skete i *W. Høyberg: Kiøbenhavnske Samlinger I* (1755) og i *A. E. Boye: Holbergiana II* (1833). Derudover findes de kun i den af *Carl S. Petersen* tilrettelagte monumentaludgave — optrykt i 5' bind (1920).

Man kan altså regne med, at disse økonomiske dialoger er vanskelige at få fat på for moderne læsere. De genoptrykkes derfor her for at give et indtryk af økonomien og den økonomiske polemiker Ludvig Holberg.

Titelblad i originaludgaven fra 1728

(udført i faksimile efter et eksemplar i Det kgl. Bibliotek).

Samling

af adskillige

Søne Samtaler

Holdne

For Tidsfordriv i disse Dage
paa denne og hin Side
af Elven.

Første Samling indeholder

Der Samtaler,

Oversat paa Dansk efter det
Latinste Exemplar,

Trykt til Cöln Aar 1728.

2. Første samtale
Imellem Tvende Handels-Mænd
Lucius og Antonius

LUCIUS

Velkommen hid min Hr. *Antoni!* Jeg tænkte mindst paa at finde Jer her; Hvad got nyt fra Danmark? Det lader sig ansee, som at Biergene laver til Barsel hos Jer i Kiøbenhavn.

ANTONIUS

Og det lader sig ansee, som I havde nogle Sviin paa Skoven; thi jeg veed ikke hvad I vil sige med denne Snak.

LUCIUS

Kiære! fortæl os noget om det store Værk man smidder paa, angaaende det nye Ost-Indiske *Compagnie*.

ANTONIUS

Det Ny, siger I, jeg veed ikke vi har noget nyt for; thi man kand allermindst sige om Danmark, det som tillegges adskillige andre Riger og Lande, at de bygger *Casteller* i Luften; Vi holder os altid ved det Gamle.

LUCIUS

Ikke des mindre opretter I dog et ny Ost-Indisk *Compagnie*.

ANTONIUS

Ingenlunde; Vi stifter ikke noget nyt, men søger alleene at rejse det gamle paa Fode, som er kommet noget paa Knæene.

LUCIUS

Det er ikke alleeneste kommet paa Knæene, men jeg troer ikke rettere, end at det jo er gaaet reent under, og I venter nu, at der skal opstaae af Asken en ny *Phoenix* langt hærligere end den Gamle, som skal flyve heele *Asien* omkring, og hænte dens Riigdom hiem i Jeres Skriine, thi I taler ey alleene om, at optage Handelen paa ny, mens endog at forøge den mangfoldig; Men, Kiære, siig mig, hvor venter I at faa de Vinger fra, som I vil flyve saa højt med?

ANTONIUS

Den samme GUD, som har ladet Jer Vingerne voxte saa lange, kand og hielpe os i Væjret, og velsigne vores lovlige Forehavende; Men I indbilder Jer, at I har alleene Lykken i Lummen, og at det er Jer alleene given at skyde Papegoyen af.

LUCIUS

Det siger jeg ikke, at vi har alleene Lykken i Lummen, jeg raader kuns at I ikke flyver for høyt; thi hvis I kommer Solen for nær, da vil Jeres Vinger smelte, om de ere af Vox; Betænk hvorleedes det gick *Jcarus* i fordem Tiid.

ANTONIUS

Det har aldrig været de Danskes Maneer, at flyve for høyt, deslige *Characterer* passer sig bedre paa Jer andre.

LUCIUS

Men har I ikke hørt den haanlige Dom, som endeel Kiøbmand nylig har fældet over dette Ostindiske *Compagnie*.

ANTONIUS

Saadanne Spotte-Gloser diverterer meer end anfægter os, eftersom de snarere giver Misundelse end Foragt tilkiende; Dersom vi gik frugtsommelige med daarlige Anslag; dersom vi ville opdage ubekiente Øer i det vilde Hav; dersom vi havde for at sende *Colonier* til Maanen, da havde vore Anslag heller bleven beleed, end saa bitterlig *censurered*; Vi legger derfor saadan Snak ikkun lidt paa Hiertet, og meere leer end skrekkes deraf; Thi, om end Udfaldet ikke skulle svare til vores Forhaabning i dette begyndte Værk, da kunde det derfor ikke kaldes saa urimelige Ting vi havde vovet, at *Phaëtons* eller *Jari Epitaphium* kunde passe sig paa os. Det er en aaben og slagen Vey vi pæger til, *Compagniets* Love ere med Fornuft *conciperede* førend de kom for Lyset, vi tilsiger ikke saa meget en forventlig Fordeel, som vi viiser for enhvers Øyen, hvor den er at finde; Vi anfanger ikke nogen ny, men søger at bringe paa Fode igien den gamle, men formedelst Tidernes Besværlighed, svækkede Handel, saa at vi ikke med nogen føye kand beskyldes for at omgaaes enten med Underfundighed eller med daarlige Anslag; thi alle de, som kiender den Danske *Nations Character*, holder dem *incapabel* til at begaa Svig eller Bedrageri, det er lettere at beviise, at De er bleven bedragen, end at De har bedraget andre, det er ydermeere bekjendt, at det ikke er dette Folkes *Genie* at bygge Casteller i Luften, eller at roe sig for dybt ud; thi de Danskes Forsigtighed gaaer ud til *Exces*, saa at man snarere kand bebrejde dem alt for stor Betænksomhed end Forvovenhed.

LUCIUS

Men, eftersom denne Handel er da saa fordeelagtig og sikker, hvi fortsetter I den ikke alleene, hvi vil I gjøre fremmede deelagtige i den Baade, som kunde blive imellem Jeres egne Lands-Mænd?

ANTONIUS

Hvilcken Snak; Ligesom vi vare de eeneste, der indbyder Naboe-Folk at træde i *Compagnie* med os; Monne vi ikke ofte tager Part i *Etablissements* hos andre *Nationer*? og monne vi ikke mangan gang bliver formelig ombedet at træde i deres *Societeter*? Der er visse Stiftelser, som ingen lang Ophold kand lide, hvorudover saadanne *Invitationer* ere nødvendige, derfor finder vi at endog de riigeste Folk ofte seer sig om fremmet Undsetning, ikke fordi dem selv fattes de Kræfter, som driver Hiulet paa slige *Machiner*, men paa det at Værket skal komme til des hastigere Fuldkommenhed.

LUCIUS

Men jeg troer nok, at af de Ting, hvorved Hiulene drives, er der ikke mange hjemme i Danmark; og det er heele Uløkken.

ANTONIUS

Deri tager I feyl, Min Herre; thi dersom kun nogle fleere af vores fornemme Mænd ville række Værket Haanden, skulle I inden en saare kort Tiid see det i fuldkommen Stand.

LUCIUS

Men just det, at Jeres store Folk tager saadant i Betænkning, viiser jo tydelig at Anslaget udi sig selv er ikke alt for vel overlagt.

ANTONIUS

Nej, holt lidt; Mon' jeg skal troe, at alle formuende Folk hos Jer ere lutter Kiøbmænd? Bilder I Jer ind, at alle de, som ikke selv driver Handel, *disapproberer* derfor Handelen? Der er mange Aarsager, hvorfor endeel vil ikke forsøge deres Løkke ved Kiøbmandskab; Nogle ere *occuperede* i Embeder, som ikke tillader dem at tage Kiøbmandskab vare, andre ere for-

nøyet med *simpel* Rente af deres Midler, og skjøtter ikke om at vove dem for at vinde meere; thi lad være Handel og Vandel ofte indbringer store *Profitter*, saa er det dog et Vove-Spil, som giver og tager, hvorfore man siger for et Ordsprog: Vinde og tabe er Kiøbmands Brug; Deraf seer I Selv hvor meget I farer vild, og hvad for svage Piile I skyder med; thi efter Jeres *Argument*, skulle alle de, som ikke selv ere Land-Mænd, ogsaa fordømme Agerdyrkning, alle de, som ikke *applicerer* sig til *Theologien* være *Atheister*, og alle de, som ikke giver sig i Krig, have Hare-Hierter, hvilket ikke vel kand rinde noget fornuftig Menneske i Sinde; Men at komme til Sagen igien, saa maa I vide, at os fattes ikke saa meget paa Ævne, som paa en god *Resolution*; thi det koster langt meere Møye, at faa riige Folk her i Landet til at vove deres Midler over Søen, end udi Engeland og Holland, hvor Indbyggerne til største deels ere opvante ved Kiøbmandskab, og derfor ligesom af en Naturens Drift kappes om at skyde deres Penge i saadan slags Handel; Men *Posito*, at os fattedes Ævne og Vilkor, og at vores *Compagnie* ikke kunde komme paa Fode uden ved fremmet Hielp, kand nogen vel kalde os for Daarer, at vi vil *associer* os med andre for at fortsætte den Handel, som vi med egne Kræfter ikke kunde bestride, eller, kand andre ansees for Daarer, fordi de paa de billigste *Conditioners* Tilbydelse indlod sig med os, og hialp at *contribuere* deres Formue og Bistand til saadan en Handels Haandthævelse?

LUCIUS

Nej, Kiære, tie kun stille med de billige *Conditioner*; thi hellers blotter I Jer selv alt for meget, i det ringeste ere de ikke grundet paa *Aristotelis* gamle Regel, som er denne: „Ere Deele-
ne, som indskydes i et Fællesskab, ulige, da bør Fortienestens Deele ogsaa blive ulige.“

ANTONIUS

Saa er det; og jeg veed ikke rettere, end at vi jo gandske nøye har taget samme Regel i Agt.

LUCIUS

Men, naar den Giæld, som hæfter paa *Compagniet*, ikke bliver afsondret, og de ny *Societets-Interessenter* skal først betale all den gamle Skyld, førend de maa komme i *Societetet*, hvorledes bliver da Billigheden og *Egaliteten* taget i Agt; Svar mig til det!

ANTONIUS

Det skal jeg og giøre paa staaende Fod; jeg setter for Exempel: I kiøber et stykke øde Jord, derpaa lader I opbygge et Huus, anlegge en Hauge, Jorden, som var øde og udyrket, lader I med Bekostning opbryde, giødne og drive, anskaffer Besetning af Qvæg og Bester, Harre og Ploug, og alt hvad der hør til, hvorpaa den største Deel af Jeres Formue forsmælttes; Nu kommer det dertil at Jorden skal besaaes, Høst-Folk skal leyes, Skibe skal hyres, der kand bringe Jordens Afgrøde til andre Lande, hvor den med Fordeel kand afsettes; Med Jeres egne Krafter kand I ikke komme alt dette afsted, I maa til at tage en i *Compagnie* med Jer, I slutter da et Forbund med hinanden paa saadanne *Conditioner*: De Bekostninger, som I har gjort, førend *Societetet* blev sluttet, og som moxen reent har udtømmet Jeres *Cassa*, de skal ikke regnes for noget; Hvad Indkomst derimod Jorden bringer af sig skal deeles i 2 liige Deelee imellem Jer og Jeres *Compagnon*; Synes Jer vel at saadant et *Societet* er indrettet efter *Aristotelis* Regler.

LUCIUS

Nej, for ingen Deel, nej! det blev et reent forbandet *Societet*.

ANTONIUS

Ikke destomindre paastaaer I dog at antages i vores *Compagnie*, paa lige samme Vilkor.

LUCIUS

Jeg begriber nu Jeres Meening, og jeg vil give Jer Ret i den Post; Men her staaer endnu andre Knuder tilbage, som I maa opløse mig; Vi seer af Erfarenhed, at det er en skarp Jord I dørker, og den Sæd I udsaaer, løber snarere op i Straa end i Ax; I har nu beseylet Ostindien over 100de Aar, men hvad I har fortient derved, det seer vi deraf, at I nu for Trangs skyld maa see Jer om fremmed Hielp; Vi veed den Ostindiske Handels Historie alt for vel; Vi har seet Begyndelsen og Fortgangen af Jeres Handel derpaa, og vi faaer snart Slutningen at see; Tael derfor ikke om Guld-Bierge, der er ingen, der troer Jer; Naar man legger inted til inted, bliver der inted.

ANTONIUS

Dersom I, som I vil foregive, havde seet Begyndelsen og Fortgangen af vor Handel, da talte I ikke saaledes; Vor *Compagnie* kand regnes iblant et med de ældste, og saasom det har staaet ved Magt i en Tiid af meer end hundrede Aar, nemlig fra Ao. 1617 indtil denne Dag, saa er det et Kiendetegn paa, at den Jord, vi dørker, er ikke saa skarp og ufrugtbar, at den gandske intet skulle give af sig; Thi, dersom den inted havde baaret uden Torn og Tidsel, og, dersom ikke et Aars riige Afgrøde havde bødet paa et andet Aars Misvæxt, da havde den vel for længst ligget øde og udyrket, thi det var jo vel en stor Daarlighed, at ville Aar efter Aar pløye og saae en Jord, som ikke gav andet igien end Torn og Tidsel; Og, om I end kand nævne een eller anden af *Interessenterne*, som er kommet tilbage, og har maat forlade *Compagniet*, da er det alt skeed ved andre uløkelige Hændelser; Den Handel vi driver

med *Indianerne* har vi ikke tiltaget os med Gevalt, men har erhværvet den i Kraft af formelige Packter og Forbund; De Byer og Fæstninger, som vi har eyet og endnu eyer, ere anlagt ikke med Magt, men med Lands-Herrernes Tilladelse og Samtykke, saa at vi, forsikret om de *Persianers* saa vel som *Indianers* Venkab og Velvillighed, kand med all Frihed seyle samt handle og vandle paa deres Kuster; Vel tilstaaer jeg, at vores Handel i forrige Tider har stræcket sig videre, at vi har seylet saa vel paa *China*, som paa *Indien* og *Bengalen*; jeg tilstaaer og, at den Handel er nu kommet noget i *Decadence*, og endeel af de Oplags Steder, vi har haft paa samme Kuster, formedelst indfaldne Tidernes Besværlighed, *negligerede*, men de Vande, som vi saaledes paa nogen Tiid ikke har beseylet, staaer os endnu aaben, de Havne vi har besøgt før er endnu ikke til-luckt for os, og vi lever i den samme gode Forstaaelse med om-liggende Kæysere, Konger og Lands-Herrer, som i gamle Dage.

LUCIUS

Men, eftersom I taler om de forrige Tidens Vanskelighed, kand I ikke vente at den samme vil møde Jer endnu.

ANTONIUS

Nej, der seer langt anderleedes ud hos os nu omstunder; den besværlige Krig er overstaaen, all Fiendtlighed er nedlagt, Riiget er cronet med en tryg og standhaftig Fred, vi lever desforuden under en Konge, der er stor i Krig, større endnu i Fred, der har saa mange Omsorge, som hand har Undersaatter, saa mange aarvaagne Øyen, som der er Lande-Feyl at bøde paa, der vaager for Landets Velfærd, naar vi andre sover; Hvor omhyggelig samme vores Naadige Konge lader Sig Landets Tarv, og i Særdeeshed *Negotiens* Opkomst gaae til Hierte, det vidner de mange priiselige Forordninger der er udgaaen, de mange hærlige Anstalter, der er føyet til Hande-

lens Befodring, de mange Misbrugs og U-ordeners Afskaffelser der er i Værk-stillet; Nu ere da de gamle Anstøds Steene afvæltet, de gamle Hindringer, som studsede *Negotien* i sin Fart, skaffet af Veyen; Vores Mønt er sat paa en bedre Fod, vor *Commercie* i bedre Stand, og vor Seylads, som ved Tidernes Besværlighed var hæmmet, er bragt paa ny igien i Fart; Vi beseyler nu med egne Skibe Franckerig og Spanien, vi hæn-ter med egne Skibe fra første Haand alle de Vare vi behøver; Endeel af vore Naboer, som fant deres Regning ved forrige Tilstand, seer vel suurt der til, men den Danske og Norske Mand er munter og veltilfreds; thi den Taage som var i gamle Dage for vores Øyen, er nu bortdreven, vi er kommen af vor gamle Vildfarelse og seer nu nøyere end forhen ind i Sagen, og i alt det som tienner til Handelens Beste; Vi lucker nu Øynene bedre op, vi rydder all Hindring af Veyen, vi fatter Mod og Hierte, opmuntrer hinanden indbyrdes og bruger saa de Kræfter GUD har givet os; I kand derfor ikke undre Jer, om de *Indianske Compagnier* ikke eene ligger stille i saadan *Conjoncturernes* Forandring, at de jo søger ogsaa at reyse sig paa Fode igien og bringe sig i Væjret; ikke heller kand I med nogen føje indbilde Jer, at det er enten et svingagtigt eller daarligt Værck vi anfanger; Det er ikke om en ny Verden, eller om ubekjendte Lande ved Syder Polen, vi taler, ikke heller er det *Mississippiske* Skatter, (som alleene laae skjult i *Project-Magernes* Hierner) vi praler med; det er til bekjendte Lande, bekjendte Folk, Venner og Bunds-Forvante vi seyler, og den Fordeel, vi viiser til, er noget som falder hver Mand i Øynene; I farer derfor meget saare vild, om I vil dømme af det forbigangne om det tilkommende; thi Feylen bestod udi den første Stiftelse deri, at de første *Interressenter* skiød alt for liden *Capital* sammen, men naar den Feyl nu *remederes*, og der samles saa stor en *Capital* tilsammen, som der kand udfodres til at bestride saa stort et Værk med, da er der ingen Tviil paa,

at Værket jo, med GUDs Bistand, kand beholde en god og bestandig Varighed.

LUCIUS

Men meener I vel at visse *Nationer*, som fra lang Tiid her spiller Mester i *Indien*, vil ansee med Kaalsindighed eller fordrage saadan Eders *Commercies* Forægelse?

ANTONIUS

Meener I vel, at vore Naboer skulle fordrage, at vi pløyer og saaer vor Jord, at vi spiiiser, naar vi ere hungrige og gaar til Sengs, naar Søvnen minder os?

LUCIUS

De faar vel taale det, som de med ingen Skin af ret kand forbyde Jer.

ANTONIUS

Saa faar de ogsaa taale, at vi søger vor Brød paa alle lovlige Veye, og i sær paa denne, som de lige saa liden ret har til at forhindre os i; Men her forfalder I uden for det vi begyndte vor *Discours* om; thi her spørges gandske ikke, om vi har Ret til denne Handel; Alle *Nationer* tilstaaer os vor ustridige Ret-tighed, det er alleene vores Anslag, som endeel finder Behag i at belee, men, imidlertid at de leer, saa gaar vi til Seyls, og vi skal lee en anden gang, naar *Touren* kommer til os.

LUCIUS

Men hvad Tanker har I om den Forordning, der er udgaaen i *Hannover*, ingen maatte indskyde noget i det *Kiøbenhavnske Compagnie* under 4re dobbelt Capitals Forbrydelse?

ANTONIUS

Jeg har de Tanker, at det staaer enhver Herre frit for at ud-

give Forordninger i sit Land, og at hands Undersaatter bør rette sig derefter, og derfor, om de *Lyneborgske* Kiøbmænd end godvillig anmælte sig at træde i vor *Compagnie*, antog vi dem dog ikke; for Resten tviiler jeg meget om, at det forholder sig saaleedes i Sandhed, som der *spærgeres* om denne Forordning; thi den siges at være saadan, som ikke vel kunde ventes af et os saa nær og ved saa *intime* Venskab *alliered* Folk; Hvad Hollændernes gamle og nylig igien fornyede Foranstaltninger angaar, da er det ikkun *generalia*, som ikke egentlig sigter til vort *Compagnie*, og om de end saa gjorde, da kand det deraf sees, at voris anfangede Værk er ikke saa aldeeles daarligt og *absurd*; thi hvis det saa var, da havde andre jo ikke nødvendig at rette *Ma-chiner* an der imod.

LUCIUS

Jeg begynder nu at finde *Raison* i det I siger, og bliver I saa ved, skulle I snart faae mig selv overtalt, at lade mig tegne for et par *Actier* i Jeres *Compagnie*.

ANTONIUS

Jeg *pretenderer* ikke, at I af mine blotte Ord skal lade Jer bevæge til at bifalde vores Anslag; Jeg vil I selv skal bruge Jeres Forstand, legge Jer Hierne selv i blød, tage *Conditionerne* for Jer, og nøye gaae dem igiennem, overlegge dem med Jeres Venner, og bruge alle Jeres 5, eller om I maaskee har een meer end andre got Folk, Jeres 6 Sandser; thi naar I alvorlig betragter Værket, og *examinerer* alting med Fornuft, da skal I befinde og tilstaae mig, at I har irret i Jeres Meening, og søgt at finde *Difficulteter* hvor ingen var, at der ej behøves mange Ord eller stor Veltalenhed til at bringe Jer paa andre Tanker, eller at *inspirere* Jer Lyst til at interessere med os.

LUCIUS

Men det er et dybsindigt Spørmaal, som lenge og ofte er

ventileret imellem fornuftige Kiøbmænd, om den Ostindiske Handel, naar den end gik allerløckeligst, kand regnes for at være gavnlig eller skadelig?

ANTONIUS

Dersom her spørges hvad den er for *Europa* i Almindelighed, da er inted vissere, end at den er høyst fordærvelig, efter som der continuerlig flyder til *Indien* saasom en stridig Strøm af alt det Guld og Sølv, som kand skrubes sammen i *Europa*, udgraves af Biergene i *America*, og luttres af Sanden i *Africa*, hvilket altsammen indsluttes ligesom i et ævigt Fængsel hos *Indianerne*, og aldrig faar Lov at *circulere* videre, eftersom de ikke trænger til nogen af de Fremmedes Vare; Her til kommer endnu, at den gemeene Mand i *Indien*, enten af Frøgt for deres Høvdinger, som fører en stræng og Hovmodig Regiering eller ogsaa af Overtro, skiuler deres Liggendefæ i Jorden, hvor det mangen gang faaer Lov at ligge til Domme Dag; Derfor ligner *St. Euremont* i hands *Piece*, kaldet *Sir Politich*, den store Jordens Klode ved et skræckeligt Monstrum, som er plaget med *Obstruction*, hvilken det ikke kand faae Bod for, uden der maatte appliceres *Indien* en Clyster, hvor ved aabet Liv, eller Pengenes *Circulation*, kunde tilveye bringes; Men, naar her tales om et Riige eller Land i Særdeelehed, da kand mand ikke sige at den Ostindiske Handel er skadelig; thi alt hvad Varene koster os at indkiøbe i *Indien*, det faaer vi igien med Rente af andre *Nationer*, som vi *debiterer* dem til, at jeg ikke skal tale om fleere Fordeele, saasom at der underholdes og *dresseres* nogle tusinde *Matroser* ved denne Handel paa andre *Nationers* Bekostning, item at mange, der er geraaden i Armod i deres Fæderne Land, og kommen derover i Haanhed og Foragt hos deres Lands-Mænd, begiver sig til *Indien* for at flye for Fattigdom og Skiændsel; saa og, at unge Mennisker, der har taget galt afsted hiemme, forsendes didhen af Forældrene,

og kommer ofte skikkelig hiem igien; thi Erfarenhed lærer, at den (saa kalded) *Æquinocial-Linie*, ligesom den kand gjøre viise Folk galne, saa gjør den mangel gang tvertimod galne Folk viise; Hvis jeg havde meere Tiid skulle jeg meddeele Jer meer Oplysning, men jeg hør Vognmanden smække med Pidsken; jeg maa videre fort.

LUCIUS

Jeg haaber da vel, vi faaer hinanden at see, naar I kommer tilbage, men i hvilket Kroe-Huus skal jeg finde Jer?

ANTONIUS

Jeg søger ikke noget Kroe-Huus, men logerer mig gierne ind paa det beste Viinhuus, og om I lyster at snakke meere med mig om denne *Materie* paa Hiemreysen, da skal I finde mig i dette Herbærg, hvor jeg altid pleyer at tage ind. *Adieu*.

3. Anden samtale Imellem Tvende Kiøbmænd, Sylvester og Montanus

SYLVESTER

Hans Tienere, min Herre, det kommer mig for, som jeg har haft den Ære at see ham tilforn; Er hand ikke Een af de 4re *Species*?

MONTANUS

Jeg veed ikke hvad hand vil sige dermed.

SYLVESTER

Jeg meener, er hand ikke en Handels-Mand i Kiøbenhavn?

MONTANUS

Jo, det er omtrent saa.

SYLVESTER

Hvordan staar det til nuomstunder i Kiøbenhavn?

MONTANUS

Jeg takker skyldigst for Efterspørsel, Ret vel; Men hvordan staar det til her i Landet?

SYLVESTER

Jeg takker skyldigst for Efterspørsel, Ret forbandet ilde; Vore beste Handels-Mænd kommer efter Anseelse til at nærre sig med at giøre Svoelsticker.

MONTANUS

Hvi saa?

SYLVESTER

Det er jo let at begribe, naar all Handel skal forflyttes til Kiøbenhavn.

MONTANUS

Jeg har ikke hørt tale uden om en vis slags Handel, nemlig Viin, Brændeviin, Salt og Tobak, som til dato af fremmede Skibe har været indbragt udi alle smaa Stæder og *Provincer*, hvilken Handel, formedelst høy-vigtige Aarsager, ingen Bestandighed kunde have, saa at inted var meere fornøden end en betimelig *Reformation*.

SYLVESTER

Men Landet har jo kundet staa i saa mange 100 Aar, da Handelen var paa den gamle Fod.

MONTANUS

Hand har ret, *Monsieur*, at Landet har staaet, men det er

Spørgsmaal, om det i den Post hvad Handelen angaar ikke havde kundet staae bedre; Landet stod ogsaa udi de Tider, da her var fast ikke et Kiøbmands Skib, men da de, saa kalte, Hansee-Stæder tilførte os alting indtil Knappe-Naale; Landet stod ogsaa, da Hollænderne og andre drev her en Handel, ligesom Spanierne forðum paa *America*, det er: forsynede os med Duketøyet og Nyrenberger-Kram, og toge med sig tilbage Landets *Solide* Vahre; Landet stod ogsaa i de Tider, da Hamborgerne *exercerede* det, saa kaldte, *Jus Restringendi*, hvorved alt det Korn, som kom paa *Elven*, maatte først bringes til *Hamborg*, hvor det maatte sælges for den Priis *Hamborgerne* fandt for got at sette derpaa; og siden af dem blev med Fordeel *de-biteret* til andre; men, om Landet i samme Tider ikke havde kundet staae bedre, det vil jeg give fornuftige Folk at betænke.

SYLVESTER

Alt dette er got nok, men kommer denne Sag ikke ved; her spørges kun, hvorfor Kiøbenhavn alleene skal *florere*, her spørges hvorfor nogle skal *tracteres* som rette Børn og andre som Stif-børn; her spørges endelig, hvi lige Brødre ikke maa bære lige Kapper?

MONTANUS

Dette Spørgsmaal, *Monsieur*, er Vand paa min Mølle; thi denne *Reformation* udi Handlen er just sat i Værk for at indføre Liighed, og at Kiøbenhavns Borgere, ikke skulle *tracteres* som Stif-Børn; Uligheden bestod tilforn derudi, at *Provincerne* kunde staae ved at sælge de 4re *Species* en 3die deel lettere end Kiøbenhavn, hvoraf det kom maa I selv best vidste, men vist er det at Kiøbenhavn uden denne høypriiselige *Reformation* havde maat lucket Bod og gandske tage Skiltet ind.

SYLVESTER

Understaar I Jer da at beskylde os for Told-Sviig?

MONTANUS

Aldeeles ikke, min Herre; thi det er noget, som jeg maatte beviise; jeg siger kun det, som er bekiendt, og som *Provincerne* selv maa tilstaae, at Kiøbenhavn ikke kunde holde Kiøb med nogen anden Stad i Landet; ja, jeg siger kuns, at hvis de smaa Stæder og *Provincer* havde ført Handelen paa samme Maade og med lige Bekostning og Byrde som Kiøbenhavn, da havde de ikke solt saa let ja fast foræret Vahrene bort igien; Men hvad Aarsagen dertil kunde være, det giver jeg ham selv at betænke.

SYLVESTER

Hvor spisfindige og forblummede hands Ord end ere, saa begriber jeg dog ret vel Meningen, som gaaer ud derpaa, at vi have begaaet Told-Sviig; jeg var tilfreds jeg havde Vidner paa hands Mund.

MONTANUS

Lad det for Guds skyld ikke komme til *Proces*, min Herre; thi der kunde muelig findes de, der trøstede sig til at kunde legge for Dagen, at der af Viin alleene ikke har været fortoldt saa meget som der udfodres til at forsyne Kirkerne med; men det er ikke mine Ord; jeg gaaer ikke saa vit; jeg siger kuns alleene det som I andre selv tilstaae, nemlig at Kiøbenhavn ikke kunde holde Kiøb med *Provincerne*, uden de ligesom vilde forære den halve Deel af Vahrene bort; hvilket ikke kunde skee uden med Stadens Undergang.

SYLVESTER

Hvad Undergang? Hand kand gjøre mig gall med saadan Snak, Kiøbenhavn har jo aldrig været nogen *general* Stabel-Stad tilforn, og har jo dog staaet.

MONTANUS

At den har nogenlunde staaet udi Handelen er ikke at til-

skrive andet end idelig Krige imellem andre *Sø-Potentater*, hvoraf dette Land har *profiteret*; thi saasom fremmede *Puissancer* vare *implicerede* udi Krig som gjorde deres Seylads usikker, hæntede *Provincerne* frivilligen alle deres Vahre fra Kiøbenhavn, men da Bladet vendede sig, Fred blev sluttet mellem ovenmelte *Sø-Potentater*, og Dannemark derover var geraadet udi Krig, da indsneeg sig den Misbrug, at Fremmede tilbragte alle *Provincerne* fra anden og tredie Haand med smaa og store Fartøyer de Vahrer, som de godvilligen tilforn forsynede sig med i Kiøbenhavn; Denne Misbrug blev til en Vane endogsaa efter Freden, saasom visse Folk i *Provincerne* saavel som fremmede fandt deres Regning derved, men *Publicum* og det Gemeene Beste alleene leed derunder; thi vores egen *Commercie* gik derover reent forloren, vores reede Penge udaf Landet, vores Seylads forfalt, *Egaliteten* udi Handel og Vandel blev *ruinered*, og denne ædle Hoved- og Handelstad blev truet med vis *Ødeleggelse*; hand seer derfor min Herre, hvor fornøden denne *Reformation* har været, og hvor meget den er grundet paa Billighed, at Kiøbenhavn, som forskaffer *Provincerne* Aftrek og *Debit* paa den største Deel af deres Vahre, bør derimod ogsaa, heller end Fremmede, forskaffes af *Provincerne* Aftræk og *Debit* paa de Vahre, som de igien behøver at forsynes med.

SYLVESTER

Tilforn klagede Kiøbenhavn alleene; men nu klage alle Stæder og *Provincierne*.

MONTANUS

Det er sandt, *Monsieur*, men her maa *examineres*, om de sidstes Klagemaal er saa vel grundet som de førstes.

SYLVESTER

Naar alle eenstæmmig klage, saa maa man jo ufejlbar slutte at Klagemaalet er vel grundet.

MONTANUS

Ikke altid, min Herre; thi enhver seer meere paa egen *Interesse*, end paa Landets Nøtte; For *Exempel*, om Forordning udgik at intet maatte bruges uden hvad som blev *fabriqueret* i Landet, kunde vel nogen holde saadan Anstalt for skadelig, ikke desmindre ville alle Kræmmere eenstæmmig klage derover; om Anstalt blev føyet, at alle Kiøbsted-Folk skulle gaae paa deres Been, ligesom Bønder, ville dog alle *delicate* Folk tillige med *Leykudske* og *Porteurs* eenstemmig dadle saadan Anstalt, skiøndt den var nøttig baade for Sundhed og Pungen.

SYLVESTER

Stæderne og *Provincerne* klage ikke alleene, men viise udtryckelig at de lide herved.

MONTANUS

En Kræmmer ville ikke alleene klage, men endogsaa virkelig lide ved *Fabriquers* Indførsel, og dog kand ingen nægte at jo intet meere *contribuerer* til et Lands Velfært, end *Manufacturers* Stiftelse; ingen *Reformation*, ingen Anstalt er saa nøttig at jo nogle maa lide derved.

SYLVESTER

Disse Exempler som *Monsieur* her fremfører, passer sig ikke; thi hand taler alleene om nogle faae Personer, som bør at lide for det Gemeene Beste, naar anderleedes ikke skee kand; Men her handles om alle Stæder og *Provincer*; Kand hand vel nægte at jo alle baade klage og lide.

MONTANUS

Kand hand vel nægte, at Klagen og Lidelsen jo bestaar puur og alleene derudi; at de ved denne Forandring har tabt den Hærlighed at faae fremmede Vahre ind-*practicered* paa en sær fordeelig Maade? Hand maa vende Tingen paa hvad Kandt

hand vil, saa finder hand dog aldrig nogen anden Kilde til saadan Lidelse og formeentlig Skade; De faa *privat* Personer, som fandt deres Regning ved forrige U-Orden, søger nu at indbilde alle andre Stænder udi *Provincerne*, at de ogsaa faae en Ræm af Huden, saa at de første klager af puur *Interesse*, og de sidste af Vildfarelse, de første fordi de ikke meere maa fremture at berige sig paa det gemeene Bestes Bekostning, og de sidste eftersom man har bildet dem ind, at de ligesaa lit kunde finde deres Regning derved; Ja samme falske *Persuasjoner* gaae saa vit, at mange ere komne i Indbildning, at all Vanhæld som kand paakomme, flyder af denne *Reformation*, saa at Land-Manden troer, at hand fik meere for sit Korn, Ejermanden meere for sit Huus og Gaard, hvis Handelen havde blevet paa forrige Fod; ja, det er venteligt, at mange Got Folk, hvis de i Tide ikke bliver bedre underrettet, vil ogsaa omsider lade sig binde paa Ermet, at den udi disse Lande u-sædvanlige *Tertian-Feber*, som paa et par Aar saa stærk har *grasseret*, er ogsaa en *Suite* af de 4re *Species* ligesom den, der først har faaet i Hovedet, at det spøger i Huuset, tager udi Tusmørke hver Stoel og Bænck for et Gespænst.

SYLVESTER

Men, naar Land-Manden seer for Øyne, at Vahrene stiger, er det da Vildfarelse eller Indbilding?

MONTANUS

Det er ikke Vahrene, der stiger, men det er Told og *Consumtion* der betales rigtigere af Varene nu end tilforn, i Følge af den Kongl. Told-*Ordonancer*, som for rum Tid siden ere udgivne og hvilke det eene Stæd og Land saa vel bør holde sig efterrettlig som det andet, for Resten leverer Kiøbenhavn Vahrene ligesaa gode og for ligesaa god Priis som de Fremmede kand levere dem, alleene det Spanske Salt er den eeneste *Sortement* som komme lidet dyrere end tilforn, men den Skilling

som her efter vil gives paa Skiæppen, er ikke af den Vigtighed, at Skaden kand *ballancere* mod den Fordeel at Pengene bliver i Landet; Om man for Exempel gav lit meer for det Salt som *raffineres* i Kiøbenhavn, end for Lyneborger Salt, da synes vel den Kiøbende at lide derved, men det er umodsigeligt at Landet jo vinder i Almindelighed; brug derfor Jer Fornuft, Min Herre, og legg udi en Veye-Skaal den ringe Ting, som maa gives meere for Tønden af det Spanske Salt, hvoraf *Consumtionen* udi et hvert Huus dog er kuns maadelig, og legg i den anden Veye-Skaal de Kongelige Indkomsters rigtige Erleggelse, som tilvevebringes paa saadan billig Maade, Liighed og Orden udi Handelen, som er indført, *Commerciens* Opkomst og Forøgelse, en utrolig *Sum* Penge som aarlig gik af Landet, men nu forbliver hos os, og endelig den Fordel det er, at saamange af Landets egne Børn underholdes og øves i Seyladsen; og see saa til hvilken Skaal vil meest veye; Sandelig, de som vil krympe sig ved at give nogle Skilling meere for en Skieppe Salt imod saa mange hærlige Fordeele, kand lignes med dem, der vægre sig for at anvænde en liden aarlig *Reparation* paa deres Huuse, men bier til den heele Bygning falder dem over Hovedet.

SYLVESTER

I taler, *Monsieur*, om nogle Skillinger, da dog Erfarenhed viiser os, at Saltet allerede er stegen til en *excessive* Priis; saa at man seer alt hvor hen de Kiøbenhavnske Kiøbmænd sigter.

MONTANUS

Dertil kand jeg svare tvende Ting, (1) at Saltet har været udi langt større Priis for nogle Aar siden, da Kiøbenhavn endnu ikke havde faaet disse *Privilegier*, (2) at det er udregnet og kand beviises, at det med sidste Skibe hiembragte Salt er solt med Forliis; Aarsagen dertil er, at vi nuomstunder hænter det fra Spanien med egne Skibe.

SYLVESTER

Det gaar over all Fornuft; Burde vi ikke da have det for bedre Kiøb?

MONTANUS

Det kan maaskee gaae over *Monsieurs* Fornuft, men ikke over deres som har gjort sig Ideé over Handel og Vandel.

SYLVESTER

Jeg maatte vel gierne spørge, om de fremmede Skibe, som tilforn bragte os Saltet, vare bygde af *Carduus*-Papiir, om Folkene, som derpaa underholtes kunde veje af Væjr og Vind, og om de altid havde Vinden i deres Lomme?

MONTANUS

Deres Skibe vare bygde og underholtes med samme Bekostning som vore.

SYLVESTER

Og dog kunde en Engellænder og Hollænder sælge os Vahrene for langt bedre Kiøb; lad os ikke tale meer herom, det er noget forbandet Tøy.

MONTANUS

Hør, min Herre, en *Retour*-Vogn er den gjort af en Bog *Carduus*-Papiir eller af Træ, gaar Hiulene derpaa af sig selv eller trækkes de af Heste?

SYLVESTER

Hvilket Spørsmaal! En *Retour*-Vogn er jo ikke anderleedes dannet end en anden Vogn;

MONTANUS

Og dog er Fragten med en *Retour*-Vogn en 3die deel lettere end med en anden Vogn?

SYLVESTER

Det er jo let at begribe; thi en *Retour-Vogn* maatte hellere gaae tom tilbage.

MONTANUS

Lige saadan Beskaffenhed har det med de fremmede *Nationers* Skibe, som bragte os Salt fra *Portugal*; De samme gik først med Ladning til den Middel-Landske Søe, hvor de atter tog anden Ladning ind, som de *debiterede* til *Portugal*, derfra tog de Saltet ind i stæden for Baglast, som de solte til disse Nordiske Folk, og siden fore videre paa Øster-Søen; desforuden have de Fred med de Tyrkiske Søe-Røvere, saa at de kand sejle med u-armerede Skibe, og følgelig giøre Reysen paa kortere Tiid; Vi derimod giøre Spanske Reyser alleene for at hænte Salt, og maa bruge *armede* Skibe, eftersom vi ingen Fred have med Tyrken; Kand nu *Monsieur* heraf begribe Aarsagen hvorfor vi ikke kand sælge Vahrene for den Priis som Engellænder og Hollænder?

SYLVESTER

Det begriber jeg nok; men var det da ikke bedre og mageligere at samme fremmede *Nationer* bleve ved at tilbringe os slige Vare, hvorved vi sparte Omkostning og ikke *hazarderede* vores Skibe?

MONTANUS

At det var mageligere tilstaar jeg gerne; men hvorleedes denne Magelighed bekommer Landet og det Gemeene Beste, det har Erfarenhed lært os, og det har jeg nylig forhen klarlig nok *demonstreret* for *Monsieur*; Vores Naboer og de andre fremmede *Nationer* som tilforn forsynede os med Vahre ere ikke Liebhabere af saadan Magelighed, og vi seer for vores Øyen hvad deres Vindskibelighed og Umage har gavnet dem.

SYLVESTER

Men gaar Pengene ikke udaf Landet nu omstunder ligesom tilforn; thi jeg maatte gierne spørge for Exempel hvad Vahre man fører fra Kiøbenhavn til Spanien og *Portugal*?

MONTANUS

Jeg tilstaar, at der gaar Penge udaf Landet, men langt fra ikke saa mange som tilforn; for Exempel: En Hollænder tager ind for 1000 Rixdlr. udi Salt i *St. Hubes* eller *Lissabon*, mæener min Herre at hand sælger os det for samme Priis? *Monsr.* Hollænder forstaar bedre at giøre sin Regning, hand vil i det ringeste have først saa meget som Udredningen og Skibs-Folkets Hyre og Underholdning beløber sig til; det var og synd at begiære at hands Umage skulle blive ubelønnet, Belønningen maa *proportioneres* efter Reysens Længde og Besværlighed, og maa være stor, om den skal være tilstrækkelig; den Erstatning da som hand forlanger for alt dette, er egentlig de Penge, som gik ud af Landet tilforn meer end nu; at handle derfor med fremmede Skibe, er ikke andet, end erstatte fremmede den Omkostning, som giøres paa deres Skibe, og anvendes paa deres Folkes Underholdning, og deres egen Umages Betaling, hvilket altsammen kand beløbe sig til en utroelig *Summa*, ja meer end toe gange saa meget som Vahrenes første Indkiøb er; Naar vi derimod handler med egne Skibe, bliver disse 2 tredie Deelee af *Capitaler conserveret* i Landet, og, skiønt Udgifterne ere store, *roullere* de dog blant Undersatterne selv, saa at Vahrenes første Indkiøb, som er den mindste Deel, er det som gaar i fremmede Hænder; Med et Ord, Min Herre, er det et falsk *Principium* at handle med egne Skibe, da maa man sige at hverken Engelland, Holland, Frankerig, vores Naboe Sverrig, som fast i alle Ting ere udi lige Vilkor med os, eller noget andet Land har forstaaet Handelens *Interesse* saa vel som *Monsieur*; thi man seer, at alle *Nationer* der have lagt Vind paa *Commerciens* Opkomst, have sat dette til Grundvold.

SYLVESTER

Hvad disse *Raisonnements* angaar, da synes de at være grundige nok, og jeg fatter det, at enhver særlig *Patriot* bør sette *privat Interesse* tilside for det Algemeene Beste, men jeg fatter ingenlunde, at man kand kalde det *privat Interesse*, som angaar alle Handels-Mænd udi enhver Sted og *Province* i det heele Riige; Naar alle finde sig besværget med en Ting, kand den ikke føre Navn af andet end en almindelig Lande-Byrde, uden at *Monsieur* vil sige at ved det Ord *Publicum* forstaaes nogle faa Borgere i Kiøbenhavn, hvilken *Definition* ingen fornuftig Siæl kand *approbere*, uden at man ogsaa vil *approbere* den Beskrivelse en vis Mand fordem gjorde over Jordens Klode, nemlig at den bestod fornemlig af 3 store Byer, *Hierusalem, Constantinopel* og *Mariager*.

MONTANUS

Monsieur, jeg har tilforn tydelig forklaret ham, hvad her forstaaes ved det algemeene Beste, neml. at de Kongl. Indkomster settes paa en bedre Fod med Landets Fordeel, i det at tilligemed en Orden og Liighed indføres udi Handelen, u-tro-lige Penge-Summer som før gik ud, nu bliver i Landet, og en stor mængde Folk øves udi Seyladsen; men eftersom *Monsieur* ikke vil lade sig nøye med min forhen gjorde Forklaring, da vil jeg spørge ham, om hand da forstaaer ved *Publicum* Kiøb-mændene udi de smaa Stæder og *Provincer*?

SYLVESTER

I det ringeste er det rimeligere at forstaa ved *Publicum* Kiøbmænd udi alle *Provincer* og Stæder end nogle faa Borgere udi een Stad.

MONTANUS

Saa bliver da *Monsieurs Definition* over *Publicum* denne: Ved *Publicum* forstaaes Peder Nielsen udi Aalborg, Jens Han-

sen udi Aarhus, Peder Pedersen udi Ringkiøbing, Hans Michelsen udi Callundborg og nogle andre faa, som have al Handelen i Hænderne; Jeg veed ikke om Min Herre er Een af ovenmelte Personer.

SYLVESTER

Nej, Min Herre, jeg er ikke een af de store Kiøbmænd udi *Provincerne*, jeg har kuns en liden Handel, dog takker jeg GUD for daglig Brød.

MONTANUS

Hvis *Monsieur* er ikke en af de store Kiøbmænd i *Provincerne*, da kand man sige, at hand har talet ikke alleene mod det almindelige Beste, men endog mod sin *privat Interesse*; thi Erfarenhed viiser os, at een eller to Kiøbmænd udi hver Stad, have bemægtiget sig den heele Handel, saa at de andre har levet ligesom under deres Vinger; Saadan u-orden reyser sig gierne paa de Stæder, hvor der er *Confusion* udi Handelen, og at een sælger Vahrene for bedre Kiøb end hans Naboe, men U-lejligheden ophæves ved denne nye Forordning, saa at den eene Kiøbmands Vilkor bliver ikke bedre end den andens, og ingen faar meere Lejlighed at tvinge Handelen alleene; Hvis min Herre var en *Visiterer* eller Strand-Riider, ville jeg ikke sige ham et Ord imod i den *Punct* hvad *privat Interesse* angaar, men, efterdi hand er en Kiøbmand og en af de smaa Kiøbmænd, da holder jeg for, at hand bør glæde sig ved denne Forandring lige saa høyt som Kiøbenhavns Borgere selv, som ikke forlanger andet end Ævne at *debitere* deres Vahre; hvilken Ævne gives Jer ikke mindre end dem ved denne ny *Etablissement*.

SYLVESTER

Jeg begynder saamænd at smage paa dette sidste; thi jeg kand ikke nægte at i alle de smaa Stæder, som mig er bekjendt

her i Landet, en eller toe Kiøbmænd jo have været Mestere over den gandske Handel; Men de store Kiøbmænd vil da vist nok faae en Ufærd, dog det vil inted sige, thi vi andre ere jo ligesaa vel Borgere og gode Undersaatter som de.

MONTANUS

Men, om jeg drister mig til at beviise at de store Kiøbmænd selv ikke alleene ey lide, men endog kand finde deres Regning ved denne Forandring.

SYLVESTER

Nej, holt kuns inde dermed; thi det er at gaae alt for vidt.

MONTANUS

For at beviise dette af Anseelse store *Paradox*, maa jeg forestille hvordan *Conjuncturerne* vare efter den almindelige Fred udi *Europa*, Fremmede Skibe, da Søen over alt var fredelig, løbe i utroelig Mængde icke alleene ind udi alle smaa Stæder og Havne, men endog *debiterede* deres Vahre langs ved Strand-Breddene til Land-Manden, og saasom ingen af Parterne fandt sig ilde ved saadan Handel, er det troligt, hvis det havde varet længere, da denne sidste Misbrug havde end voxet meere til; Men, hvad var *Suiten* deraf? *Proprietarier*, Forpagtere, Præster og Bønder ville icke meere trænge hverken til de store eller smaa Kiøbmænd i Kiøbstæderne, saa at de samme havde blevne ligesaa forlegne med deres Vare som Kiøbenh. Borgere; Landmanden maa icke befatte sig uden med sin Handtering, som er at leve af Avling og af Jordens Grøde, Kiøbmanden derimod ved at bringe fornødne fremmede Vahre til Landmanden igien; Men dette var tilforn *confunderet*, og *Confusionen* var endda bleven større, hvis denne ypperlige *Reformation* ikke var skeed; thi hvad ville der blive af Kiøbmænd, naar Forpagtere og Bønder skulle komme i den Stand, at de

kunde sætte Skilte ud, og male over Dørene i Lands-Byerne: Her sælges foruden Korn, Smør, Ost, Høe og Lang-Halm, endogsaa super fine Drapper med Silke og uldne Stoffer, item skønne Spanske og Franske Viine og Brændeviine, Salt, Tobak etc. Og det for en bedre Kiøb end udi nogen *privilegered* Kiøbstæd; *Monsieur* kand da her af let slutte, at, hvis Handelen havde *continuered* paa forrige Fod, da baade Jere store og smaa Kiøbmænd selv havde maat sukke efter den *Reformation*, som de nu meene at lide ved? Maa hand ikke selv tilstaae mig det?

SYLVESTER

Jeg har ikke et Ord at sige derimod; men man giæmmer gjerne det Beste til sidst, jeg har endnu een Hoved-*Instance* at gjøre, som maaskee vil komme ham til at sveede.

MONTANUS

Siig kun frit frem, har jeg løset de andre Knuder, saa haaber jeg ogsaa at løse denne.

SYLVESTER

Det maa blive til en anden Tiid, jeg vil ikke besværges *Monsieur* med saa meget paa eengang.

MONTANUS

Det skulle gjøre mig ont, om hand forlod mig uden at have faaet Fornøjelse udi alting; Siig kun frem, jeg har ret Lyst til at sveede.

SYLVESTER

Hør *Monsieur*, jeg tilstaaer gierne, at det er nødvendigt at handle med egne Skibe, at der bør være store Stapel-Stæder, og at en stor Stapelstad bør have et stort Opland for Vahrenes *Debit*; jeg tilstaaer ogsaa at ingen Stad udi Riiget er beqvæm-

mere dertil end Kiøbenhavn; Men siig mig, hvorfor skal Kiøbenhavn være den eeneste Stapel-Stad for det heele Riige, hvorfor skal det heele Riiges Handel *concentrere* udi een eeneste Stad; thi hvor stor og anseelig Kiøbenhavn end er, saa kand den dog neppe *ballancere* mod 4re eller 6 af de andre beste Stæder.

MONTANUS

For at besvare dette sidste Spørgsmaal, maa jeg forestille ham Kiøbenhavns Vigtighed, hvorover hand maaskee ikke har gjort sig nogen ret *Ideè*: Vilde jeg alleene tale om Stadens *Circumference* og Begreb, og i den Post alleene ligne den ved 4re eller 6 af de beste Stæder udi Riget, da tilstaaer jeg gierne, at jeg kom til at sveede over Spørsmaalet efter min Herres Spaadom; thi naar man støbte 4re af de største Danske Steder sammen, vilde deraf blive en Stad, ikke alleene saa stor, men fast større end Kiøbenhavn; Men, naar jeg betragter Kiøbenhavn med rette Øyne, og seer, at derudi er en stor Kongl. Hoff-Stat, et *Academie* for tvende Riiger, en anseelig Krigs-Flode, en talrig *Gvarnison*, som fast kand passeere for en Krigs-Hær, nogle 1000de *Matroser*, som der have stedse varende Boe-Pæl, Riigets allmindelige *Tøyhuus*, *Magaziner*, alle høje *Collegier* etc. Da begynder de andre foromtalte Stæder, hvor gode og vigtige de end kand være, at synes ligesom *Atomi* eller *Sole-Gran* for mine Øyne; thi jeg vil give *Monsieur* forlov at betragte endog de største fremmede Stæder udi *Europa*, for at eftersee om hand kand finde een eeneste Stad, hvorudi det heele Riiges Hærlighed og Styrke saaleedes er *concentrered*, som udi Kiøbenhavn; Betragter jeg Stadens *Situation* og Beqvæmhed for Handelen, da er den saadan, at den bekjendte Engelske Skribent, der tog sig for at igiennemhegle og dadle alt hvad som fandtes udi Landet indtil smaa Griise og Gæslinge, dog understod sig ikke at ligne nogen Stad i *Europa* mod Kiøbenhavn i den Henseende

uden *Constantinopel*; Naar nu denne eene Stad er *suffisant* nok til at forsørge det gandske Rige, til hvad ende skulle der beskikkes fleere dertil? der kan bedre have Øye over et Sted end over fleere, at *Ordonancen* rigtig efterleves og Tolden rigtig erlægges, hvoraf den saa høifornødne *Egalitet* i Handelen skal flyde, og uden hvilken det gandske Værk var til ingen Nøtte; *Lands-Producter*, saa at de med langt større Beqvæmlighed hed af om-circledede Volde, mange Tilsyns-Mænd, og Kongens Nerværelse, Beqvæmmelighed af *Situation* for Øster og Vester-Søen, saa vel som for alle *Provincerne*, en hærlic Skibs-Reed og Havn, som fattes moxen paa alle de andre Stæder, og Mængde af Kiøbmænd; Er og den eeneste Stad i Dannemark, hvor alle *Provincernes* Skibe strømmer til for at afsette deres *Lands-Producter*, saa at de med langt større Beqvæmlighed og Fordeel kand paa *Retouren* tage de 4re *Species* ind, heller end Baglast af Steen og Sand, som de tilforn indtog med Bekostning, for at kaste den ud igien ved deres Hiemkomst, derimod om der var fleere *Stapel-Stæder*, da, saasom Skibene ikke havde andet Erinde derhen end at hænte disse 4re *Species*, efterdi den eene Kiøbsted haver Landets Vahre for lige det samme Kiøb, som den anden, saa at det var uriimelig, at den eene Kiøbsted ville føre sit Korn og feede Vahre til den anden, gik de dem *necessariò* forbi, fordi Reysen vilde falde dem langt kostbarere, naar de skulle gaa med baglastede Skibe, og søgte heller Kiøbenhavn, hvor de kunde bringe Ladning hen og tage Ladning tilbage, saasom Kiøbenhavn u-omgiængelig maa have *Provincernes* Afgrød, eftersom der i *Faveur* af *Provincerne* er sat saa høy Told paa uden Rigs *Victualier*, at Kiøbenhavn derimod ikke andensteds fra kand vorde forsynet; hvorudover disse andre gode *Stapel-Stæder* ville snart geraade i *Decadence*, med mindre de kunde finde *Moyen* at giøre sig noget *à parte* Snit ved Told og *Consumption*, hvilket igien fordærvede Kiøbenhavn, *ruinerede* *Egaliteten*, svæckede de Kongl. *Intrader*,

og indførte den gamle *Confusion*; Vil man herimod sige, at saadant kommer an paa gode *Inspecteurer* og *Visiterere*, hvilke kand findes ligesaa vel udi *Provincerne* som udi Kiøbenhavn, da lærer forrige Tidens Erfarenhed os, at naar fremmet Handel er tillat andre Stæder, da kand Kiøbenhavn ey alleene ikke holde Kiøb med dem, men maa reent undergaae, endskiønt der er gode *Inspecteurer* saavel der som her, saa at, at nægte dette er at nægte forrige Tidens Historie, og at tale mod Erfarenhed, som udi alle Ting er den beste Lærer; Allt dette viiser da ikke alleene at det er fornøden at Kiøbenhavn er den eeneste *Stapel-Stad* for det heele Riige, men endog at *Provincernes* Velfært beroer derpaa, at Kiøbenhavn heller kand tiltage, blive Folke-riig og stor, end at den skulle aftage, svækkes og *ruineres*.

SYLVESTER

Jeg har min Troe, ikke et eeneste Ord at sige mod alt dette, men tvert imod takker *Monsieur*, at hand har ført mig af Vildfarelse, og jeg skal udstrøe hands Lærdom allevegne, hvor jeg kommer i Landet.

MONTANUS

Hand gjør vel der udi min Herre; thi mange Got-Folk ere virkelig i Vildfarelse og behøver Oplysning, og ingen meere end de som meest krympte sig, nemlig Kiøbmænd udi Stæderne, hvilke herved kand være forvissede om tvende Ting udi Fremtiden (1) at dem Ævne gives at *debitere* deres Vare, hvert Sted til sit *District* (2) at ikke een eller toe bemidlede Mænd udi en heel Stad skal som tilforn anmasse sig Handelen alleene; thi, naar den eene ikke kand give bedre Kiøb end den anden, søger den Kiøbende den nærmeste Boed, enten den tilhører den riige eller den fattige Kiøbmand; ikke at tale om U-eenighed, Misundelse og Mistanke som derved i Kiøbmands-Standen ud-

røddes; Thi de smaa Kiøbmænd indbilte sig tilforn, at de bleve under *minerede* af de store, og at de sidste, saasom de havde de Ting udi Hænderne, der driver Hiulet, altid vare lykkeligere udi deres *Negotiationer* med Toldere og *Visiterere*, af hvilke de altid kunde *stipullere* sig tvende smaa Tiennester, neml. (1) at de ville tabe Synet, naar en riig Kiøbmands Skib kom i Havnen (2) at de ville see skarpere end de pleyede, naar den Fattige skulle losse; om Mistanken var vel grundet eller ey lader jeg staae ved sit Værd; jeg siger kun at saadan Mistanke regierede i Stæderne, og det, som er bekiendte, nemlig at en Kiøbmand kunde sælge Vahrene lettere end en anden, og derved tildrage sig Handelen frem for alle de andre; Lader os derfor samtlig glæde os over denne *Reformation* udi Handelen, lader os i steden for at *criticere* Værket, *criticere* vor egen forrige Blindhed, lader os takke GUD der har aabnet vore Øyne, der har givet os en Konge, hvis største Vellyst er Undersaatternes Lyksalighed, hvis idelige *Meditationer* paa Landets Opkomst, og hvis høy-viise Betænksomhed kand forsikre os om, at disse Anstalter ere vel grundede; Lader os takke GUD der har lært os at mærke vore Skrøbeligheder, at kiende vore egne Kræfter og see hen lit i Tiden; Lader os ikke underkaste os fremmede *Nationers Censur* og Domme ved at klage over det som er os allernyttigst, og at ligesom derved viise, at vi ingen *Ideè* haver over det, som kaldes en ret *solide* Handel; thi at glæde sig over, at een og anden Ting kand til en Tid sælges for got kiøb, og derimod med Kaadsindighed ansee Landets Styrke svækket, Pengene daglig formindsket, Seyladsen forsømt, og en stor Deel fattige Medborgere at lide Nød for Mangel af *Employ*, hvorved de kand finde deres Lives Ophold, er noget som fast kand henregnes til *Stupidite*;

Endelig lader os besynderlig see til, at vi ikke strax taber Modet over een eller anden *Apparent* Vanskelighed, som i Begyndelsen kan møde, mens med Tiden, naar Seyladsen kommer i

Drift, ikke alleene vil ophæves, men forvandles til lutter Beqvæmlighed og Velstand; Værket er endnu som i Fødselen, Besværligheden falder eene udi Øynene, men Nøtten og Fordeelen kand endnu ikke være saa kiendelig; Man seer for Exempel og raaber paa, at nogle Vahre stige, formedelst *armede* Skibes Underholdning, men eftertænker ikke, at Toe *armede* Skibe kand beskytte begge Rigers Spanie-Farer, saavel som de nu beskytter 2 eller 3 Skibe, og at, jo meer Handelen kommer i gang, jo mindre besværlig bliver *armede* Skibs-Underholdning, jo mindre kostbart bliver det, at seyle under *Convoy*, og jo lettere kand man sælge Vahrene; Hvis man altid havde ladet sig skrække udi Begyndelsen, da havde de hærligste *Entrepriser*, hvorved vi nu seer adskillige *Nationer* blomstre, blevet frugtesløse, da havde Engelændere endnu været Høkere for andre Folk, de forenede *Provincer* ikke svæmmet udi Velstand, ja den fierde og riigeste Deel af Jorden, nemlig America, havde endnu været et u-bekiendt Land.

SYLVESTER

Hør min Herre! Vi komme sammen som Fiender, og skilles ad de beste Venner, saadan Virkning har hans Tale giort hos mig.

MONTANUS

Jeg vilde ønske, at den kunde gøre samme Virkning hos alle andre.

SYLVESTER

Derpaa tviler jeg aldeles ikke. Ønsker derfor inderlig, at hand vilde lade disse sine Betænkninger ved Trykken *publicere*, thi visse Folk troer en Ting endda fastere, naar de seer det prænted.

MONTANUS

Jeg saae heller, at en anden paatog sig den Umage; thi man underkaster sig ofte derved adskillige umilde Domme: Man vilde, for *Exempel*, sige —

SYLVESTER

Man maa sige, hvad man sige vil, saa staaer det dog altid fast, at det er en *merite* at stifte Fred og Eenighed blant Medborgere, og at enhver ærlig *Patriot* er forbunden efter GUDs, Naturens og alle borgerlige Love at styre Klammerie, sær om det reiser sig af Vildfarelse.